Повість

1.

Тихо шарудів дощ за шибами, а я опинився без даху, бо мої батьки почали розбиратись у своїх заплутаних фінансових стосунках: батько розсердився, що мати купила собі сріблястого костюма — той костюм виявився замалий, але мати не захотіла його продавати, збиралася худнути і вважала, що після того костюм стане їй саме враз, тобто вирішила підганяти не, костюм під себе, а себе під костюм. Проблема була неабияка, адже мати моя нівроку, тож із педагогічних міркувань мені запропонували прогулятися, на що я звів брови й цілком резонно зауважив, що надворі дощ. Тоді я й побачив батькове обличчя: велике, широке, майже чотирикутне; поросла густим чорним волоссям рука лягла на моє утле й гостре плече й повела; я йшов і ніяк не міг звільнитися, не володів своїми ногами; ступав зовсім не туди, куди хотілося, тобто вирушив таки гуляти, незважаючи на дощ; я йшов і дивився у вікно, за яким тихо шарудів дощ, і мені хотілося заплакати, але не бажав ганьбитися з-за якогось нещасного костюма, хай і сріблястого, адже він став для моїх батьків проблемою сьогоднішнього дня; з другого боку, я виступав начебто принц — не мусив відчиняти собі дверей, це за мене робили інші; о ні, батько не виштовхав мене, а цілком делікатно вивів.

— Погуляй, погуляй! — сказав він, і двері з хряпотом зачинилися.

Тоді я відчув, що на мої очі надіто окуляри, але чужі; вони каламутні, як весняна вода, але мені наказано їх носити, і я змушений дивитися крізь них уже в коридорне вікно. Воно на одну раму, яка підіймається вгору, і поставлене вертикально. Раму хтось підняв, і на мене полилася дощова вільга. Я чув, як кричить батько, а коли кричить дорослий чоловік — це щось дивне, щось є в тому жахливе — ми не позвикали до чоловічого крику; мати також кричала, але то було звичайне й буденне

— вискуче сопрано із щоденної симфонії; мені захотілося перекласти ці звуки на музику, долучивши до них мелодію дощу, але батько в цей мент закричав так, що кілька причеплених до рами крапель обірвалися, дві з них упали на мою долоню; отож я перестав займатися музичними композиціями, бо мені стало страшно; защеміло й плече, на якому й досі відчував чотири пальці з одного боку й один, великий, з другого; мені здалося, що батько й досі тримає мене. "Але ж надворі дощ",— кажу я, ведений тією залізною п'ятірнею.

Я йшов, і голоси за оббитими дерматином дверима віддалялися, я бачив тільки лінію, проведену ключем по фарбованій панелі,— це була моя робота, але давніша, коли я ще належав до племені варварів. Зараз мені трохи соромно за ту лінію, та коли б я мав ключа й зараз, то приставив би його до панелі й провів до цієї ще одну — то був би зрештою результат не мого варварства, а лихого настрою. Отож я спускався вниз, ведений залізною батьковою п'ятірнею,— хотів, щоб той голос, який так страшно було слухати, затих. І той голос почав затихати, слабшав і слабшав, і я уявив, що мав би відчувати той сріблястий материн костюм, коли б він був живою істотою. Він висить собі в шафі й насміхається з даремних батькових потуг, слухає материн голос, оті вискучі покрики, і співчуває їй, але йому й сумно, бо не швидко обійме він її тіло і не піде в мандри по світу. Задихатиметься між запаху нафталіну, стиснутий іншими материними одежами, адже в шафі висять одежі лише материні, батьків костюм почеплений на двері, що розділяють наші дві кімнати; його й моя білизна займають одну полицю в шафі, решта нашої одежі висить на стільцях, дещо ховається і в ящику комода. Отже, той костюм може познайомитися лише з материною одежею, яку вона не носить теж через невідповідність з теперішніми габаритами і яка через те їй не подобається. А може, й справді, думаю я, цей костюм стане стимулом, щоб схуднути. Мати сяде на дієту з сьогоднішнього дня і, мабуть, кілька днів витримає її, адже бралася за те не раз: їстиме капусту, огірки й гречану кашу, і ця її самопожертва закінчиться тоді, коли все у ній заплаче, як плаче сьогоднішній дощ, і мати, виждавши, коли нас не буде вдома, вперше добре наїсться; потім уже їстиме й при нас, а батькові кпини її не сердитиімуть — махне

рукою, та й по всьому! Так бувало не раз, і ми до того позвикали, але цього разу була й новина — ніколи но купувала вона ще одежі, щоб підганяти себе під неї, В матері, очевидно, щось зрушилося, а може, вона все те чинить серйозно?

Я спускаюся по сходах так повільно, як тільки можу, лічу сходинки, і це даремна робота: я знаю, що моя дорога коротка. Можу дійти лише до парадних дверей, за якими висить прозора стіна дощу; там я зупинюся і не знатиму, що вдіяти далі, адже далі йти нікуди. Угорі наді мною про-чувається місцина, яка вважається моєю рідною домівкою, отакий собі цегляний мішок з отворами й прорізами, за якими плаче дощ, отака собі затишна клітка без ґрат, до якої ведуть оці сходи, бо ми живемо на горішньому поверсі, і я маю право думати, що ці сходи існують виключно для нашої родини; тут пахне котами, кулішем, засмаженим салом з цибулею, котлетами, млинцями чи й казна-чим; але я шкодую за тим мішком угорі, адже там є крісло, в якому я люблю сидіти; в тому кріслі я залишив— книгу, повільну й сумну, як і цей дощ, цю книгу написала письменниця з таким вигадливим прізвищем, яке я не спромігся запам'ятати; зрештою, вона навіть не дуже цікава, та книга, але коли я читав її, мені ставало затишно й тепло. Щось мені тоді боліло, щось мене смутило, і тільки відірвавшись від читання, я зрозумів: стало жаль, що воно припинилося,— таке я переживав, читаючи, уперше.

Я не знав, що робитиму, коли дійду до виходу, адже там міч шлях має перерватися, не піду ж я нерозумно мокнути під дощем: через те я не думав, що буде потім, а йшов собі поволеньки, і в цьому моєму спусканні було щось безнадійне. Але ні, то було чудово: цей дощ, що плаче за вікном, ота сумна книга й затишок, тепла тиша, яка раптово розірвалася від сварки батьків. Ще тоді, в кімнаті, я поклав чтиво на коліно, й, короткозоро мружачись, подумав, що в неділю в нашій квартирі збирається забагато людей, що ми, зрештою, не вміщаємося в цій тісній клітці, що в будній день так буває тільки вечорами, коли ми притомлені, а через те спільність наша тільки бажана — всі пристрасті залишаємо поза домом: батьки — на роботі, а я — у школі. Зрештою, моїх пристрастей небагато, бо я повільний, тихий і не прагну

товариства. Нехай мені тільки не заважають, і я не скаламучу нікому існування. Щось таке відчував я, дивлячись на своїх розпінених батьків; отоді-то й зустрівся поглядом із батьком. Він був сердитий, роз'ятрений, знервований — все заразом, і мій спокійний позир, певне, роздратував його ще більше. Може, йому стало незручно, що я бачу його такого, а може, він згадав про конечну потребу виховувати дітей і бути з ними дипломатами чи щось інше, але йому стало не під силу витримати мій спокій, окрім того підігріла його й мати, яка порадила мені погуляти, незважаючи на дощ; отоді й потяглася до мене лахмата рука, взяла за плече й повела. І ось вона веде й досі, а мені хочеться плакати й сміятися, адже вся та катавасія, що зчинилася нагорі,— буря у склянці: костюм уже куплено, мати його не продасть; костюм висітиме в шафі, мати не схудне, бо всі добрі наміри добрі тоді, коли ми їх виконуємо; в результаті програю тільки я, адже це мій спокій і затишок розбито, як кришталеву вазу, оцінити яку теж можу тільки я сам.

Я пе люблю гуляти, бо в мене у дворі неліає жодного приятеля. Коли мене силоміць відривають од книжки, я змагаюся скільки сили, а коли моєї сили не досить, щоб переконати матір (це вона найбільше дбає про свіже повітря для мене), спускаюся вниз і починаю тинятися, як в'язень, по п'ятачку нашого двору, знайомого мені до дрібнички: в кутку, як вічний страж, сидить баба Ганна, чи, як зве вона себе, Ганна Миколаївна; взимку і влітку вона сидить у плюш-ці, такій старій і засмальцьованій, що не розібрати, що на ній більше блищить: ворс чи зашмуляні місця. її роль у нашому дворі санітарна — відганяє різким, як у ворони, по-крикохм тих, що шукають тут захищених куточків.

Коли я гуляю по асфальтованому п'ятачку нашого двору, стара дивиться на мене чорними ґудзиками очей і мовчить. Моє ж гуляння химерне. Виходжу на ґанок і стою, на повні груди дихаючи автомобільним перегаром, що втягується у двір через під'їзд, як через витяжну трубу; опісля підходжу до лавки й сідаю. Міг би просидіти так скільки завгодно, коли б мав у руках книгу, але її в мене рішуче відібрано, я можу тільки згадати те, що тільки-но читав, а очі мої зорять у.темну, чорну трубу нашого під'їзду. Стіни по боках обдерто машинами,

що заїжджають сюди,— під'їзд цей будувався не для машин, а для карет; на цих подертих стінах кривулястими синіми літерами написано, що туалету в нашому дворі неіма. Писала сама Ганна Миколаївна, діставши фарби та квача у завідуючого складом,— у тій частині двору, де живе стара, на першому поверсі склад канцтоварів, і машини, котрі деруть стіни нашого під'їзду, добираються в такий спосіб саме до того складу. Я міг побачити з тієї лавки залізні ворота досить вишуканої роботи — єдина справді привабна архітектурна деталь, що є в нашому дворі. Моя душа посилає туди свої струми, я витікаю в то чорне, сутінне жерло, наповнюю його своєю присутністю, притискаюся до фігурних ґрат, бо за ними хідник, по якому чомусь надто хутко біжать перехожі і мигають машини — живе там вулиця. Всю цю картину я повертаю в себе, як спогад чи внутрішнє бачення, бо мене починає з'їдати нуда, бо я стою в парадному, обпершись плечем об одвірок, і дивлюся на дощ, не маючи змоги навіть потинятися по круглому п'ятаку нашого двору; дощ хлепче й хлепче, наче величезний собака хоче випити наш .двір і всі будівлі в ньому; Ганни Миколаївни нема, вона заховалася за своїм єдиним вікном, затягнутим наполовину білою, а точніше — сірою фіранкою. Зараз я не можу піти на свою лавочку, бо вона мокра, мене відділяє від світу водяна стіна; зараз і перехожих нема за вигадливими ґратками воріт, а через підвориття тече сірий, бульбашистий і чомусь димистий потік. Асфальт також парує, і через те повітря сповнене задушливої теплої вільги: перед цим стояли спечні дні, і стіни з асфальтом розпікалися так, що від них відходило бліде сяяння. Тлінно пахне від величезних залізних барил, куди ми викидаємо сміття; там завше шукає об'їдків бездомна попеляста кішка, але зараз і кішки нема; мені невідь-чому хочеться звестися навшпиньки і послати в ту чорну трубу під'їзду свій погук, стогін чи вереск — це якесь дивне бажання, воно безглузде і через те нестерпно повабне; мені здається, що від того щось має зрушитися, що двір здригнеться від моторошного стресу, дощ перестане, пара розвіється — все заблищить молодо і свіжо; з асфальту, пробиваючи чорну кору, полізе зелена трава й білі гриби; посеред двору почне виростати, як у балеті "Лісова пісня", дерево —— хай це буде верба чи береза, розпустить гілочки із салатовим листям, і все раптом осяється чистим смарагдом. Тоді відчиниться вікно, яке єдине я люблю в

цьому дворі, і в ньому постане в ясно-білій сорочці прекрасна заспана істота. В неї буде пишне волосся, а очі темні, як терен, і всміхатиметься вона, показуючи привабливі ямки на щоках. Це видіння я затримую в голові довше, бо то щось сокровенне; можливо, воно привиділося в одну із найнеспокійніших моїх ночей, а може, я просто його вигадав, адже я трохи мрійник. Хоч ця візія трохи смішна й банальна, але, тримаючи її в кутику свідомості, я можу забути, що став людиною без даху, ганебно виставлений, як шкодливий кіт, із власного дому, хоч ніякої шкоди я не чинив. Я не такий уже дурний, щоб не зрозуміти: батьки виставили мене за двері не з педагогічних міркувань, їм обом соромно стало показувати навіч ту мізерію, яка живе в кожній людині, а при сварці всі люди стають ганебно нестримні.

2

Спершу з'явилася Лариса — я побачив її в жерлі нашого під'їзду, була в чорному плащі, а взулася в зелені туфлі. Над головою тримала квітчасту парасолю й обходила потік, що бурунив у під'їзді, начебто не мала таких ущент мокрих туфель. Губи в неї напомаджені і яскраво-червоно цвіли на блідому, трохи жовтуватому обличчі. Лариса всміхнулася до мене, і я послав їй привітання кивком голови, як роблять це сусіди, яким найменше один до одного діла. Мені теж не було ніякого до Лариси діла: іде собі й на здоров'я; переступає калюжі — і хай; на ній чорний лискучий і шкарубкий плащ — не обходить це мене; туфлі й ноги задрипані — зараз прийде додому й вимиє. Я можу відразу ж забути Ларису, бо ми тільки принагідні знайомі. Випадково поселилися обіч, і вона єдина доросла дівчина нашого двору. Маленького, асфальтованого двору, радше дворика, де мешкає кілька сімей, решта приміщень — контори, склади, цех фотореклами й поліклініка. На першому поверсі, де я зараз стою,— вивіска, і на ній така запаморочлива абревіатура, що й не вгадаєш, що за нею; отож я й не збираюся її ні називати, ні розшифровувати. Знаю лишень, що працюють там самі жінки, напрочуд схожі одна на одну, тобто не молоді й не старі, негарні й не потворні, однаково безликі й типово вдягнені. Всі вони мають розкладні парасолі і ніколи не ходять без сумок чи торбин — ті сумки п торби завжди напхом

напхано. З ними я не вітаюся — вони тут тимчасові гості, вони мені ні для чого, як і я їм;. їх я не бачу, як Ларису, коли вона відчиняє вранці вікно, заспана і в білій нічній кошулі; я, однак, не сумніваюся, що моя дівчина, оте ніжне привиддя — зовсім не Лариса, бо та примарна насправді не існує та й не існувала, хіба що в одній досить відомій п'єсі ІПекспіра, ту п'єсу я не читав, але бачив екранізовану. Потім вона мені довго снилася (не п'єса, а головна героїня п'єси), і я не розумів чому — може, я мав під ту хвилю такий настрій, коли щось людину та й мусить хвилювати? Отож і вигадав собі ту неіснуючу дівчину, сплагіатувавши її трохи з Лариси, а трохи з героїні Шекспіра, і подібність її з Ларисою стала тільки вимушеною конечністю, бо Лариса має щастя бути єдиною .зрілою дівчиною нашого двору.

Ось вона іде через двір; обережно, як кішка: переступає струмки і перестрибує калюжі; її зелені туфлі мокрі, ащ чвакають; дощ тахкотить об її парасолю і розпадається паті чорному плащі. Через це по плащі котяться, як сльози,— краплі, і мені здається, що й парасоля, і той плащ плачуть. її ноги мокро блищать, вони якісь трохи чудні ті ноги, смагляво-матові і попри все привабливі. Ні, ті ноги тонко виточені й досконалі; вони ваблять, бо, здається, існують незалежно від отого блідого, трохи пожовтілого обличчя і неприродно червоних вуст. Мені навіть здається, що це обличчя значно старше від ніг, що ті ноги таки могли б належати дівчині, яку я вигадав. Тій дівчині міг би належати й оцей залитий слізьми чорний плащ і навіть парасоля, але ж ніяк не обличчя, особливо сьогоднішнє, бо воно задумане й сумне, а ніс у неї, як на мене, задовгий. Я дивлюся на Ларису примруженими очима, такими собі вузенькими щілинками; мені нічого витрішкуватися на неї, мені нема діла, куди вона ходила і що її смутить — може, з кимось зустрічалася, і то навряд чи був Дмитро, котрий безнадійно топче її пороги. Смішний малий чорнявий Дмитро з вусиками, горбатим носом і самовпевненістю, яка настільки позірна, що не важко здогадатися — впевненості у ньому ні на мак! Я міг би увійти в її голову й душу і прочитати її думки та що її смутить. Може, я собі приписую такі проникальні здатності, але що мені робити ще, звільненому від турбот школяреві, який нікуди з міста на літо не поїхав, який тільки й робить, що з ранку до вечора читає, а в книгах усе

можливо: захоче письменник — і герой перейде через стіну. Захотів же того Марсель Еме. Письменник — володар над своїми героями. Він може загнати героя в пляшку, як зробив це з Ансельмом Гофман, та й мало чого? Я ж зараз вигнаний із власного дому, і хто мені перешкодить так невинно розважатися — нікому це лиха не принесе...

Ну от, Лариса стрибнула через центральну калюжу нашого дворика і грацiйно над тою калюжею летить. "Увага,— кажу собі я.— Ідуть уповільнені зйомки! Лариса летить!" Так, як я їй велю, повільно й гарно, як найпрекрасніша сарна. "Стоп!" її зелена туфля порснулась у калюжу, бо та калюжа сьогодні більша, ніж звичайно; навсебіч розлітаються сірими віялами бризки, Ларисине лице повернуто в мій

Ясна річ, що на моєму обличчі одна з пайбезглуздіших усмішок, що їх вигадало людство, і навряд чи Лариса її не бачить.

— Ну, чого либишся? — каже сердито й не зовсім чемно Лариса, і я відводжу очі, стаючи таким собі байдужим та дурненьким, а раз так, Лариса може відчути до мене й поблажливість. Але ні, вона не відчуває поблажливості; здається, й досі сердиться, пристукує туфлями, вибиваючи з них воду, а тоді рішуче йде до свого парадного.

Дощ припустив і почав обцвьохувати калюжу, на ній здулося з десяток пухирів, наче на дні тієї калюжі лежали пласкі обличчя, що видували мильні бульбашки. Дощ хльостав по Ларисиному лискучому плащі, і той заплакав ще більше, дощ вистукував по її парасолі якусь модну мелодіпку, що сьогодні її кілька разів кричало радіо,— мати по неділях любить зрання вмикати радіо, та й я не проти того, особливо, коли не маю чого робити. Але мені трохи жаль Лариси, бо я таки встиг просвітити поглядом її голову і пізнав, що там у неї не все весело, що та модна мелодійка трохи й бреше; щось там є смутне — можливо, їй відходить давній бік, воно аж зелене. Червоні вуста розтулено, а очі горять!

біль, а може, настрій такий наплив. Ні, мені нічого думати про її настрої, ліпше вже дивитися на бульбашки, що їх так старанно видувають на воді ті пласкі утопленики. Я можу, зрештою, дивитися у порожнє жерло нашого під'їзду, а в голові в мене плестимуться сині сіті, і в тих сітях вільно плутатиметься золота риба моїх думгік та вигадок — я ж бо бридке каченя в цьому світі...

Лариса відчинила двері парадного, за якими — чорна отхлань, вона наче завагалася, ступати їй туди чи ні; я стежив за нею примруженими очима, з посиленою пильністю, наче чекав на якусь несподіванку. Вона ж повернула лице, звісно, не в мій бік — це їй непотрібно, та й стояла до мене спиною; парасоля її була вже спущена, і дощ окроплював її простоволосу голову. Зирнула туди, де були Дмитрові вікна, і Дмитро, коли б побачив це, напевне, втішився б. Але .то була надто коротка хвиля, бо Лариса вже переступила порога, і я раптом відчув, яка чорна й безконечна порожнеча за тими дверима; щось жахнуло мене, як окрик чи передчуття; не знав, для чого воно і від чого,— щось схопило моє серце в чорну руку. "Не ступай туди!"—закляв я подумки, збираючи всю свою гіпнотичну волю і так гостро вдивляючись у темну Ларисину спину, аж очі мені заболіли. її плащ злився з чорнотою парадного, так само, як чорне волосся, і я уздрів у глибині тільки її ноги й зелені туфлі — ті ноги без тіла кудись крокували, мерехтіли й світилися, аж раптом зникли: темінь проковтнула дівчину.

Тепер подвір'я було безлюдне, я дивився широко розплющеними очима на блідо-сірі потоки, вода виривалась із ринв і про щось лопотіла, наче розімовдяло, захлинаючись, кілька жінок, оповідаючи щось тривожне про погоду, про страшні урагани й повені в іншому кутку планети: про те, що в природі щось починає порушуватися, про струшене небо і про його загадкові таємниці, від усвідомлення яких страшно робиться. Я слухав ці теревені, той схвильований лепет, і знову пожалів за покинутим затишком на третьому поверсі цієї невеликої кам'яниці: там теж буря й ураган, там виливається потік чорних слів, адже моїм батькам уже не треба стримувати себе з педагогічних міркувань. Мати плаче, я не маю в тому сумніву, і, може, цим і замовлено

дощ, бо це плаче вся жіноча частина світу, адже чоловіча не хоче уважити її химер, через що жіноча частина відчуває озлість. В мені теж, здається, виростає озлість через те, що стовбичу в цьому вогкому, сірому парадному, що дорогу мою розмито й відрізано, що я, зрештою, стаю третьою частиною світу, яка подумки свариться з тими двома, котрі вижбурили мене геть із затишної кімнати. Бо хто я такий у цьому світі? Людинка, яка закінчила дев'ятий клас і перейшла у десятий? Мені аж зуби болять, так їх стискаю, хочеться взяти каменюку й бахнути у вікно, яке сіро світить на мене з будинку навпроти,— воно мертве, але коли розлетиться, навколо зависне дпка тиша, дощ перестане, сварка вгорі затихне, з чорного парадного, в якому розчинилася Лариса, видибає Ганна Миколаївна, рішуча й сердита, і я подумаю, що це Лариса в тій темені перетворилася на цю стару; я подумаю, що піде вона з палицею на мене, щоб побити за те розтрощене вікно. Я не боронитимуся, бо чи й матиму право? Знаю, що зараз у мене лихе обличчя, тонкі вуста і змружені очі, що я напружений і повен чорної води, яка кипить у мені й бурунить. Блищить, виграючи світляними зблисками, вологий п'ятак нашого подвір'я; вода витікає в жерло під'їзду, і я помічаю: бреде через нього, проходячи у двір, Дмитро. Він кремезний і малий, і вусики його чорні й мокрі — вертається бозна-звідки, і чуб приклеївся йому до голови. Сорочка хоч викручуй, прилипла до тіла так само, як штани. Він іде,>не вибираючи сухіших місць, ступає по лискучому асфальті, а в глибині ступає інший Дмитро, перекинутий догори ногами. Я відходжу, щоб дати йому пройти, і Дмитро влітає в парадне.

— Ото намок! — сміється він, показуючи великі, кінські зуби.— А ти чого тут стовбичиш?

— Милуюся на дощ,— кажу не вельми привітно.

Він стікає водою, бо там, де стоїть,— калюжа, і здається, що так він може стекти увесь. Зробиться тут калюжею, і мені потім доведеться траурним голосом оповісти про те Ларисі — я ж буду єдиним свідком того дійства.

Дмитро визирнув із парадного; я знав, куди він дивиться. Втяг у себе повітря, наче відчув, що в ньому ще тримається тонкий запах жіночих парфум, залишений Ларисою. Я теж відчув той запах, але схвилювався від того лише Дмитро.

— Що? —— спитав він, різко до мене обертаючись.

—— Я нічого не казав,— мовили мої вуста, бозна від чого розповзаючись.

Дмитро подивився на мене з підозрою, насторожено й похмуро.

— Вона тільки-но пройшла! — сказав я, так само безглуздо шкірячись.

— То ти все знаєш? — сказав Дмитро і раптом кинувся під східці, гублячи по дорозі краплі чи отак дивно розбризкуючи по сходах себе.

Я подумав, що минуло вже багато часу, і мої батьки мали змогу вимовити слова, яких не годилося мені чути з педагогічних міркувань; я подумав, що мати, можливо, вийняла з шафи сріблястого костюма і жбурнула його батькові під ноги, а тоді зламалася, впала в крісло й заридала, ховаючи обличчя в долоні. Батько, певне, стоїть із розтуленим ротом, в якому замерзли ті слова, що їх він недоказав, вони розтавали в роті, як льодинки, а може, й пігулки, адже не солоденький смак відчував батько, а гіркий. Ну що ж, коли так, я можу підійматися додому, їм обом це буде на руку, бо мати, зважаючи на мене, перестане плакати, а батько проковтне свої гіркі пігулки. "Хай буде так!" — милосердно вирішую я, але мої ноги не зрушають з місця, мертво стоять на підлозі, викладеній червоними й сірими плитками, а побіч виблискує калюжа, яка натекла від Дмитра,— частина його розлитого єства, сумного сьогодні, бо в його голові я уздрів той-таки кисіль, що й у Лариси,— щось вони поміж себе мали, і щось їм боліло. Я сперся плечем об одвірок і знову дивився на дощ; в цей час із парадного вийшла в

чорному лискучому плащі Лариса, вона побігла через двір, тримаючи над головою парасолю, наче тікала від тої навісної темряви, в якій побувала. "Значить, моє за-кляття подіяло!" — подумав я не без утіхи і тихенько присвиснув. Мене різонуло вогнем чорного Ларисиного погляду, але цього разу я не всміхався. Був серйозний і дивився широко розплющеними очима. Зелені туфлі вже стукотіли в під'їзді, вибиваючи коротку луну. "Не тікай! — сказав я по-думки Ларисі у спину.— Він уже тут!" Але вона, здається, саме від цього й тікала, бо, перш ніж переступити через приступку хвіртки в залізних воротях, озирнулася і, хоч могла побачити тільки мене, окинула зором сіру отхлань нашого парадного: чогось вона страшилася — я пізнав це по пласкому, безликому обличчі, не було на ньому нічого. Така собі гладка жовтувата матова шкіряна поверхня, така собі бліда пляма — мигнула до мене й пропала. В цей час на хіднику з'явилося п'ятеро постатей під парасолями, і ці постаті потягли чи, радше, втягли між себе й Ларису — подалася за ними, дорешти забувши, що не порожню отхлань нашого парадного вона побачила, а таки мою персону — безпритульного іг самотнього, наче сльоза.

"Драма з продовженням, та без кінця",— подумав я, бо чомусь здалося мені, що Лариса таки тікала від Дмитра. Я спробував подивитися на неї, але вже не своїми очима, а Дмитровими, зазирнув у двір через Дмитрову потилицю — а чому не можна дивитися й так? Отож я побачив чорну тінь і бліду пляму; вона мигнула у вікні саме тоді, коли Дмитро перебігав лискучий асфальт нашого дворика,— те обличчя напевне помітило Дмитра, і от тепер вона нервово бігла по лискучих плесах хідника й вулиці і вряди-годи озиралася, наче чекала за собою щохвилини погоні. Вона забула про негоду і про те, що в цьому місті їй ніде подітися від дощу, не врятує її ні плащ, ні парасоля — закрутить її, можливо, каламутний та шумливий потік і понесе, як тріску чи терішній каштан.

Плететься сивуватий морок, вогкість вливається в парадне, і я відчуваю, що насичуюся нею, наче губка. Воложіють моя сорочка й штани, воложіють губи і все обличчя, волосся моє осідає під тиском

вологого повітря, яке проникає в тіло, вливається в мене, просочується крізь усі капіляри. Я думав про те, що батько стоїть зараз біля вікна й нервово курить. Мати все ще плаче, а сріблястий костюм валя-ється на підлозі, як убитий. Не було в того вбитого ліг, а голова у вигляді знака запитання — костюм було начеплено на вішалку. І ота видимість людини, котра хотіла дорівнятися до власної одежі зі знаком запитання замість голови, ставала така безпомічна, пласка та безживна, що мати, позираючи на неї, ще більше переймалася жалем і ще гіркіше плакала. Батько, викуривши сигарету, викидає недопалок коротким роздратованим рухом. Біла риска креслить дугу і падає просто в потік серед двору. Тонкий папірець швидко розмокає, і з нього вимивається недопалений тютюн — коричневий поплавець фільтру поколивався просто в під'їзд, щоб і собі випливти з нашого двору туди, де проскакують, підстрибуючи, постаті під штучними дашками і де з шурхотом розбивають воду на асфальті автомобілі. Мені чомусь стало жаль тієї сигарети, а може, й батька, а може, й батька з матір'ю водночас, я вже напевне знав, що мені дозволено, а може/й потрібно повернутися в квартиру: мати тоді скочить із крісла й підхопить з підлоги оту видимість жінки із знаком запитання замість голови, а батько повернеться од вікна і винувато засвітить усмішкою — йому треба буде якось переді мною вибачитися. Він уже відчував свою провину і тепер стане м'який та запобігливий перед нами обома, і костюм уже напевне нікуди не дінеться з нашої шафи, а з завтрашнього дня мати сяде на дієту, і тоді в неї буде мученицьке обличчя і суворо стиснуті вуста. Частіше підходитиме до дзеркала і вдивлятиметься у своє відображення; їй, можливо, запрагнеться чуда і захочеться спитати в того безмовного свого двійника, чи й справді вона така вже неподібна до тої дівчини, в якої очі світилися чарівно й загадково і яка хвилювалася навіть тоді, коли на вікні зацвітав вазон?

3

Хтось енергійно біг по сходах, голосно стукочучи підборами, і я відступив од дверей, щоб дати дорогу. Вусики в Дмитра смішно

підстрибували, а очі були серйозні. Він уже встиг перевдягтися — були на ньому сірі штани й потертий светр.

— Ще й досі стовбичиш? — спитав він.

Хотів дивитися на мене спогорда, але я вищий за нього на півголови. Ми раптом зустрілися поглядами, і між нами пролетіло щось: не слова, не думки — щось неоформлене, якісь емоційні спалахи — ми наче обнюхали один одного, бо що то за хлопець, подумав я, якого дівчина за носа водить! Адже всі знають, що Ларису вряди-годи проводжає високий, як тичка, і патлатий, як опудало на тій тичці, піжон. Піжон ходить у джинсах, які обтягують його маслаки так, що ледве рухає ногами, в піжона на плечах запрана джинсова курточка; Дмитро проти піжона, як кілок проти стовпа; в піжона настовбурчені брови, і ті брови ворушаться, коли він розмовляє. З коротких рукавів запраної курточки витинаються руки-лопати, покриті жилавими наростами; коли пізно, піжон обіймає тими лопатами Ларису, притискаючи до себе. Лариса вуркотливо сміється в його запрану курточку. Під тою курточкою — теніска без ґудзиків, в просвіти пре густе, кучеряве й чорне волосся, певне, Лариса торкається обличчям того волосся, і їй лоскітно. Всі, хто не снить у нашому дворику, стежать за тою парою, прикипівши до вікон, і навряд чи на робить так само й Дмитро. Я сам люблю підглядати за тими обнімальниками, але це тоді, коли не заважає мені мати, яка й собі не від того. Тоді вона якось дивно бадьорішає, а потім довго шепочеться з батьком, а часом і хихоче. Дмитро ж робить вигляд, що нічого того не бачить, і, як тільки Ларисині батьки виходять з дому, скочується зі сходів і, широко стрибаючи подвір'ям, біжить до Лариси, довго потім у неї пропадаючи. Назад він уже не біжить, а повільно виходить, баба Ганна повертає в його бік темне обличчя і щось співчутливо говорить. Але Дмитро не слухає, його рот скособочений кривою усмішкою, руки загнано в кишені, і рухається він трохи боком, підіймаючи ліве плече. Він знає, що на нього дивляться вікна, що в тих вікнах не одне приліплене до шибки обличчя, але він сприймає це як неодмінну приналежність тих шибок, як фіранки чи вазони з квіточками,— щось та й повинно у тих вікнах стриміти! Обличчя в нього бліде, як стіна, пласке, випите, і всі,

хто стежить за ним, відчувають лиху втіху — кожному відомо, що йому в Лариси навряд чи й повелося, адже та Лариса — така собі штучка, проганяє його від себе, але й не лпшає без надії.

Оце все, що я так довго розказав, відбилось у моїх очах і вклалось у мій погідливий позір, призначений Дмитрові, і він це чудово зрозумів, бо відповів так само; наше перемовляння було наче азбука Морзе, де крапки й риски означають літери, а відтак і слова. Його зневага, проте, була елементарніша від моєї, бо я поділяв зневагу до Дмитра майже всіх пожильців дворика, його ж зневага грунтувалася на тому, що я от — пацан, що мені такі зальоти й пристрасті заказані, а він, Дмитро, стоїть на житейській драбині куди вище, що мені зась і зась зрозуміти його, адже його біль не вигаданий і не вичитаний з книжок, а таки справжній, що він воює за Ларису і сподівається, що та, зрештою, його оцінить і пошанує. Він тільки не знав, що виглядає жалюгідно з отією своєю лицарською відданістю і що ту його жалюгідність помічає перш за все Лариса, і їй ліпшим здається оте джинсове одоробло, що ходить до неї, а може, й оте одоробло така собі шмата, квіточки носить, які потім, зівіялі й покорчені, Лариса викидає у бодню для сміття. Я раз побачив ті квіти, що лежали поверх покидьків, напівrозкладені трупи квітів з чорними скрученими пелюстками, із зітлілим стеблом; нудота підступила мені до горла, бо краса невічна й нетривка, вона в'яне швидше, ніж встигаєш дихнути. Може, й не моя це думка, а вичитана, батько сказав би, що в моєму віці таких речей не розуміють і не відчувають, але мені здається, що таких речей не розуміють і не відчувають ті, хто дивиться на світ ситими очима.

Дмитро уже не зважав на мене, він вийшов на дощ. Краплі відразу ж в'їлися в його світлі штани, лишаючи розплескані цятки. Але він не помічав дощу. Повільно перейшов двір, перед Ларисиним парадним зупинився, наче набрав повні легені повітря, а тоді пірнув у темінь — його світла постать метнулася під сходи. Я вже не міг покинути спостережного пункту, бо хотів побачити Дмитрове обличчя, як він повертатиметься; коли людина ловить облизни, на неї цікаво дивитися. Не кажу, що це моє бажання шляхетне, швидше навпаки, але де вже

дітися: кожного з нас побивають свої слабкості, пацан ти чи дорослий. Я знаю, що так само вчинив би батько мій та й мати, а яблучко, як відомо, далеко від яблуні не котиться. Отож я готувався зажити лихої втіхи в топ час, коли Дмитро натискав і натискав там, у темені, чорного ґудзика дзвоника, аж доки не розчув повільного чалапання: йшла до дверей Ларисина мати. Ла-рисипа мати працює в цеху фотореклами так само, як і мої батьки, вона стоїть перед оцинкованою балією в довгому синьому прогумованому фартусі і бабрається в тій балії, промиваючи знімки; вона широка, як столітній дуб, але зросту має метр п'ятдесят, через це здається квадратною, і все в ній квадратне: обличчя, постать, навіть очі. Вона йде через коридор страшенно повільно, і Ларисин батько не витримує такої забарності, він горлає з канапки, на якій лежить, що Лариси немає вдома. Але Дмитро не з таких, що відступають з першого разу, він таки дочекається, поки Ларисина мати дочовпає до дверей; Ларисиному батькові він не довіряє, бо той працює завскладом у нашому-таки дворику, а в суспільстві прийнято вважати, що всі завскладами — дурисвіти. Я уявляю собі ту зовсім некепську сцену: клацає замок, і квадратне обличчя Ларисиної матері виглядає у просвіт, який дозволяє зробити ланцюжок на дверях; Дмитро всміхається, киває і дивиться на Ларнсину матір так чемно, лагідно й покірливо, що вона мимовільно починає всміхатися й собі; вони так любо одне з одним пересміхаються й перемовляються, що в обох у крові трохи побільшується вміст цукру; в цей час Ларисин батько репетує, все ще не сходячи з канапки: "Та скажи йому, що Лариси немає вдома!" — "А таки нема! — співчутливо і з жалем каже Ларисина мати.— Була та й нема!" Тоді Дмитро сутеніє, але не настільки, щоб прибрати з обличчя чемну всмішечку, він кланяється й вибачається і задкує, а на нього співчутливо дивляться лагідні очі, що плавають на обличчі, як вишкварки в салі... "О немилосердний! — картаю я себе.— Чому ти такий лютий?" Дмитро збігає по сходах, голосно стукаючи підборами, а на першому поверсі прочиняються так само прив'язані на ланцюг двері, і в них темніє обличчя Ганни Миколаївни.

— Нема її, Митю, нема! — тонко співає баба, хоч її інформація увіч запізніла.— Десь повіялася, я бачила!

Але —Дмитро й оком не веде в бік баби і знову вискакує на дощ, і той нападає на нього, наче сотня птахів; Дмитро втягує голову в плечі, роблячись ще меншим; його вусики ворушаться, він робить дихальні вправи, бо коли він був такий чемний— там, на. другому поверсі, забув дихати, отож віддихується вже тут; очі бігають, а обличчя бліде. Я дивлюся на нього, й темна хвиля підкочується мені під серце, його стискає холодна жменька; мені також бракує повітря, і я втягую його в себе із присвистом — що це зі мною, може, жалію цього лицаря сумного образу? Але я його таки жалію, не можу дивитися іна ту його криву усмішку, яку несе просто на мене; йому ж усе болить усередині, стогне й нівечиться. І в мене все також болить та стогне, начебто біль з його грудей я пересадив у свої: не можу під цей час інакше! Я бачу й інше видиво: там, у Ларисиній господі, мати вже дочовгала до канапки, на якій розлігся Ларисин батько; Ларисин батько заклав руки під голову, а ногу в синіх спортивних штанях закинув за ногу; він гигоче з Дмитра, і його золоті зуби палахкотять.

— А він мені наравиться,— каже Ларисина мати.— Чи, може, ти хотів, щоб вона вийшла за того каланчу?

Але каланча — батьковий улюбленець: незважаючи на молодий вік, він працює помічником завскладом десь у такому, як наш, дворику; каланча через кілька років стане завскладом; батько аж підхоплюється й сідає на канапці, розповідаючи все це; каланча має на плечах голову, не гарбуз; батько стукає пальцем по черепу, і той звучить, як гарбуз.

— А що,— сказав Ларисин батько,— тобі погано за мною живеться?

Мати стоїть супроти нього, чотирикутна й добродушна; жо-деін М'ЯЗ не рухнеться на її обличчі, та й де ті м'язи під такою товщею; очі дивляться лагідно, і вся вона кругла, задоволена й умиротворена — це теж, здається, частина мого жалю, скерованого до Дмитра, бо я раптом починаю хотіти для хлопця чуда. Хочу, щоб його полюбила Лариса, щоб вони одружилися, щоб Лариса стала такою, як її мати, бо мій батько говорить: хочеш поглянути на свою наречену в майбутньому, подивися

на її матір. Мій батько проголошує цк} істину, маючи на увазі свою жінку, а матір мою і матір матері, а мою бабу: мати і моя баба напрочуд між собою схожі; отож я й бачу цю ідилію (чи добрий я при цьому?); виходять вони з парадного, ні, це виходять Ларисина мати з батьком; вони одягнені неабияк, і одежа та хтоана-скільки коштує — ота шкірянка батькова і отой срібнотканий плащ на Ларисиній матері; вона тримає чоловіка під руку, і вони не йдуть, а пливуть через дворик; сяють золоті зуби Лари-свшого батька, він гордо несе голову — хай на них дивляться, хай! Хай покусають губи і роблять вигляд, що насміхаються, — хай! Ларисин батько має тверде, вольове лице, зір його палає, а поруч нього, як мірка його добробуту,— жінка; це не костомашна Дмитрова мати, отой мішок з маслаками, яка не ходить, а бігає, тягнучи в руках по пудовій торбині, о ні, пудові торби його дружина не іносить!

— І нема чого сміятися,— каже моя мати ображеним голосом, бо це мій батько з того насміхається.— Хіба погано вони живуть? Чи ти коли чув, щоб вони сварилися?..

Але я вже не маю коли думати про це: до мене наближається, злісно блимаючи очима, Дмитро.

— Ти ж казав, що вона пройшла! — сердито мовив він.

— Бо таки пройшла,— я зорив на нього спокійно.— Я ж не казав, у який бік!

Блимнув на мене, даче перевіряв, чи не насміхаюся я з нього, але моє обличчя тримало подобу ангела.

— То в який бік? — спитав.

— В один і другий.

— Як це так? — не зрозумів Дмитро.

Тоді я показав рукою: туди й сюди. Спершу туди, а потім назад.

— Зрештою, мені це ні до чого,— сказав Дмитро.

— Авжеж,— мовив я.

— А взагалі, чого ти тут стовбичиш? — не втримав рівного толу Дмитро.

Я стенув плечима:

— За наказом батьків дихаю свіжим повітрям.

Дмитро засміявся. Беззвучно розтулив рота, повного великих зубів, і чорні вусики смішно підстрибнули. По тому стулив писка, і його обличчя знову стало смутне й серйозне.

— Дякую за інформацію, мілорде.

— Пліз,— сказав я, бо вивчаю в школі англійську мову. Дмитро пострибав, перемахуючи через кілька сходинок, а я схилив набік голову і змружив очі. "То як там дощ?" — подумав і відчув, що мені починає поколювати у скронях, губи затремтіли, і я прикусив їх, щоб стримати позіх.

4

Мої очі уздріли деталь, якої раніше чомусь не помічали. В лівому кутку двору було протягнуто вірьовку, на якій Дмитрова мати вішає білизну. Вірьовка мокро провисла над двором, і по ній з обох боків стікала вода. Струмінь з'єднувався в найнижчому місці дуги і з дзюркотом розбивався об асфальт. На цій вірьовці завжди щось висить,

моя мати постійно з цього невдоволиться: "Виставляти свою білизну, брр!" — казала вона, а батько тільки гмикав.

— Але перед нами ти її виставляєш? — сказав якось, а мати подивилася на нього здивовано & осудливо.

— Не роби з себе дурника,— канула вона згорда й демонстративно подефілювала на кухню, в той час як батько по-змовницькому мені підморгнув: робити з себе дурника йому, очевидно, складало приємність. Дмитрова мати й справді вішала на тій вірьовці речі інеподобні, але це її, здається, не обходило: мала собі за дім цілий наш двір.

Батьковий недопалок не виплив із двору, він застряв біля бодні для сміття; вода загинала тонкий папірець, вимиваючи жовті смужечки тютюну. Дощ раптово припинився, пролітали тільки поодилокі краплини. Сіре місиво над містом змішалося, подалося вгору, розбилося на нерівні оторочені світлими лініями площини. Саме в цей момент завищала залізна хвіртка у воротях і через штабу переступила Іра. В одній руці в неї була парасолька, а в другій сумка. Я подумав, що саме тепер пора податися нагору, бо Іра була моя ровесниця й однокла&ниця, а відомо, як ставляться одне до одного однокласники поза школою: намагаються або не помічати, або й оминати. Однак щось мене зацікавило в тонкій дівочій постаті, чого й не назвеш; може, такий самий плащ, який і носить Лариса, чи зелені туфлі, які теж носить Лариса. Я подумав, що цей збіг фантастичний, а ще фантастичніше було те, що обличчя в Іри було гарне такою красою, якої я раніше в ній недобачав. Зрештою, нічого в цьому обличчі особливого: гострий носик, гостре підборіддя, маленькі вуста; ні, щось таки було — щось в очах, у погляді чи в цілому обличчі, замисленість чи замріяність; обличчя вогке від дощу, мокрі вії, лискуче волосся — не таке, як в Лариси, не фарбоване й мертве, а живе. Еге,—— сказав я сам собі,— треба тікати, бо мене раптом почало щось затягувати. Я навіть знав що: нудьга зелена, оце безнадійне й дурне стовбиченля; я чомусь подумав, що Іра молодша Ларисина сестра, хоч насправді вона була сестрою Дмитровою;

вона не зверне в бік до парадного, в якому живуть Лариса й баба Ганна, а хоч-не-хоч піде просто на мене, і я мушу принаймні привітатися з нею.

— Пропустиш мене? — Іра вже стояла біля порога й чекала, поки я звільню дорогу.

— Де це ти ходиш у дощ? — спитав я, розсвічуючи дурнувату усмішку.

— Чемним людям годиться привітатися,— сказала Іра.

— Здоров! — бовкнув я, не рушаючи з місця.— Мене приклеїло до цього порога, і я не можу звільнити тобі дороги.

— Ха-ха! — засміялася Іра, блиснувши очима. "Господи,— подумав я, — чи ж вона знає, що з нею витворив цей дощ?"

— Не згадуєш школу? — спитав я.

— А що це таке? — виглула брови Іра.

— Це таке,— показав я руками, малюючи щось чотирикутне.— А в тому пацюки з мишами.

— Ха-ха! — засміялася Іра.— А ти й справді трохи на пацюка схожий.

Менеце вкололо. Але обличчя моє всміхалося, чи "ли-билося", як доречно зауважила Лариса.

— А де ж мій хвіст? — спитав я весело.

— В голові,— відказала Іра.— Пускай мене!

— Не пущу,— мовив я.— Хочу, щоб тебе розмочив дощ* Але дощу вже не було. Ніщо не могло розмочити оцю

незнайомку, що стояла переді мною. Мені якось дивно завинулось у голові, і я так на неї подивився, що погасила усміх і блимнула на мене трохи перестрашено.

— Слухай, ти не п'яний? — спитала, намагаючись утримати жартівливий тон.

— Стою отут і п'ю дощ,— сказав я.— Можна від цього сп'яніти?

— А я думала, виглядаєш з неба погоди.

— Небо у мене в голові,— сказав я, й Іра засміялася.

— То ти пропустиш мене? — спитала трохи заклопотало.

— Ні,—відказав я.—Тобто так, Але спершу вгадаю, де ти була.

— Вгадай,— згодилася Іра.

— В Таньки Ковалевської.

— Ну, а далі?

— А потім тобі набридло, і ти пішла блукати по дощі. Дорогою знайшла оцю торбу з редискою та огірками.

— Редиска вже відійшла,— сказала Іра, сміючись.

— Ну, гаразд. У торбі капуста й огірки.

— Виняткова проникливість,— сказала Іра.— Мати послала мене це купити, а ти підслухав.

— А гроші ви з .Танькою проїли. По скільки пачок морозива ум'яли?

— По п'ятдесят,— сказала Іра.— Все вгадав?

— А щось угадав?

— Я й справді заходила до Тані.

— А Танька поїхала до родичів у село.

— Звідки знаєш?

— Вгадую. А по-чому огірки й капуста?

— Всі гроші,— сказала Іра.

— Феноменальдо,— мовив я.— Пліз, проходьте, мадам.— Я відступив з'проходу, й Іра зайшла.— Мадам,—сказав я,— чи не дозволите піднести вам угору огірки й капусту?

— Перервешся,— сказала Іра.— Але коли хочеш, неси! Сумка була важка, і я зробив вигляд, гЦо мене аж перекривило.

— Ну й сильна ти, Ірко,— сказав я.— Така тендітна істота — й тягає такі тягарі!

— По-перше, я не Ірка, а Іра,— сказала дівчина.— А по-друге, я не тендітла істота. А ти не тягаєш додому овочів?

— Цю місію взяв на себе мій батечко. Уявив, що то його святий обов'язок, а я не хочу йому заважати. Через давнє правило: шануй батька свого!

— То ти нічого вдома не робиш?

— Нічогісінько,— урочисто сказав я.— І найцікавіше те, що мені нічого й не хочеться робити!

— Отже, ви трутель, сер!

— Трутні так само потрібні, як і робочі бджоли. Це, шановна, самці бджіл,— сказав я самовпевнено.— І те, що бджоли їх проганяють, ознака вічної жіночої невдоволеності...

Ця мудрість, що я її проголосив з лайдобродушнішим виглядом, була не моя. Я її вичитав і затямив. Зрештою, все розумне, що я кажу, не моє, а вичитане. Я тільки вмію розрізнити, що розумне, а що ні, і вміло тим користуюся.

— Ти гострий на слово,— сказала Іра, пильно до мене придивляючись.— У школі я за тобою цього не примічала.

— В школі я належу до списаних у бельбаси,— відповів я.— Там мене переконують, що коли "а" більше "б", то "б" менше "а" — чи не нудно? В житті цього правила аж ніяк не дотримуються. А коли ти списаний у бельбаси, то чи варто розчаровувати вчителів? їм, бідолашним, так важко переучуватися!

Іра була відмінниця. Відмінниця кругла, бездоганна, серйозна, я навіть думав, що без гумору. Вона — вічне шкільне начальство, вічний читець кволих віршиків на урочистих лінійках, постійний член якихось комітетів і рад; Іра була правильна до нудоти, і я б, здається, ніколи не звернув на неї уваги, коли б не сьогоднішній дощ. Я надто довго

безмовно затуляв прочіл, змерз і посинів, в мене влилося кілька кілограмів води, хоч і не під дощем я стояв, тому й висипалося з мене так багато слів.

— Ну от,— сказав я, спиняючись біля її дверей.— Ми, вдається, й познайомилися. Бачиш, який я культурний, торбочку тобі підніс.

— Дякую,— засвітила усмішку Іра.— Ти, я бачу, славний хлопець...

Вона вже не була тою дівчиною з дощу. В її обличчі не було того, що так вразило мене і чого я не розумів. Стояла переді мною, здається, та ж таки бездоганна відмінниця, і я раптом злякався: чи не розсипав я перла? її остання фраза була поблажлива, таке собі м'яке потурання тому, що я таки бельбас і їй жаль мене. Ну, що, подумав я, хочеш мене перевиховати? Станеш читати мелі лекції на популярні педагогічні теми? Але ні, щось таки було в ній сьогодні.

"Чорт забирай! — загорлав я подумки.— Ну, чого ти на мене так дивишся?" Язик же мій молов.

— У нашому дворі все розкладено попарно,— казав я.— Тільки одна Ганна Миколаївна не має пари. В нашому дворі тільки ти і я одного віку, тобто нашого віку. Нам треба частіше розмовляти, ти не вважаєш? Отак зупинятися на сходах і доказувати, що нема поміж нас дурнішого...

— От дивак! — сказала Іра.— Ти якийсь сьогодні на себе не схожий. Це дощ да тебе подіяв? Ну, я пішла...

— Стривай,—затримав я.—Хочу тобі сказати якусь розумну річ.

Але моя голова раптом виявилася порожня, нічого розумного я не міг з неї видобути, В мене почав наливатися сірий, поганий настрій: чого це я викаблучуюся? Що сталося зі мною і чому я тримаю на сходах цю

дівчину? Нудно мені, скучно? Звісно, нудно й скучно, бо мене витурено з дому і я не хочу туди повертатися.

— Кажи свою розумну річ, бо йду...

— Ні! — зітхнув я.— Нічого розумного мені в голову не приходить. Будь здорова, чорноброва!

Але Іра не поспішала. Дивилася на мене, і щось знову почало зі мною діятися. Я знову почав забувати, що переді мною нудна однокласниця: щось-таки сьогодні у ній було. Мені аж голова почала боліти і якийсь дивний трем у тілі з'явився: чи не захворів я часом, простоявши так довго в парадному?

— Ти, здається, посмутнів,— обережно сказала вона.— Щось у тебе сталося?

— О ні! — сказав я тоном бадьорого півника.— Просто мені захотілося познайомитися з якоюсь прекрасною незнайомкою. Мене звати Ігорем, дівчино, а вас?

— А мене Іра,— зімружила весело очі моя однокласниця.

— Дуже приємно, Іро,— я простяг правицю, і ми поручкалися.— Ми ще зустрінемося?

— Коли будеш стовбичити весь час у парадному, то безумовно.

— Я це й хотів від вас почути. Ад'ю!

— Чао! — сказала Іра і, відвернувшись, натисла на ґудзика дзвінка. Я теж відвернувся й подибав на свій третій поверх, де мене ніхто не чекав.

Отоді й прийшов погапий настрій — те, що лише передчувалося; зараз я купавсь у чорній купелі й обростав вологою, кострубатою темінню. Очі мої були чорні, як ніч, а в тілі ніякої сили. Я не хотів заходити в квартиру, бо знав: мати там досі плаче, а сріблястий костюм розпростано лежить на підлозі з головою у формі знака запитання, мати ламає руки й ридає — справдешня пієта, бо й сліз проливається чимало.

— Запропастила я своє з тобою життя! — кричить вона, і я виразно чую це з-за дверей.

У відповідь: "Бу-бу-бу, бу-бу-бу!"

— Хіба ти не піднімав на мене руку? —кричить мати, І я відступаю від дверей, бліднучи й холонучи. Е ні, не час мені туди повертатися.

"Бу-бу-бу! Бу-бу-бу!" — чується батькове бурмотіння.

— Я тобі все простила, але ніколи цього не забуду! "Е ні,— кажу собі я.— Не час мені туди повертатися!"

Треба знову сходити вниз і знову стриміти свічкою в парадному, вивчаючи життя сусідів. А як там дощ?

Я визирнув у вікно. Надворі монотонно хлюпотіло, і потоки шумливо виплескувалися з ринв. Мені стало жаль, що я так швидко розлучився з Ірою, може, від того у мене оцей лихий настрій? Мені б просвітлитися й не сумнитись, адже те, що уздрів у дворі, те чародійне перетворення, яке відбулося з бездоганною відмінницею, чи не послане мені чудо? Те чудо, якого цілий день сьогодні прагне душа. Я раптом відчув, що починаю розпливатись у той дощ, в небо, шматок якого висів над дахом, під яким містилася поліклініка; душа моя пливла і пливла у глибину сірого мороку. Це був безголосий поклик, бо де воно, справдешнє чудо, якого так прагну? Де воно, те небо, де безмежність, де моя здатність летіти й розширюватися, розпросторюватися душею аж так, щоб тіло

відчувало дзвінкий ритм, щоб серце чітко видзвонювало секунди? Можливо, це станеться завтра, коли я де відчуватиму оцієї безпорадної бездомності, коли прочитаю таку книгу, від якої висвітлиться в мене лице. Тоді я вриюсь у подушку, заплющу очі й уявлю великих білих птахів, що взяли мене на крила й несуть. Я побачу внизу веселу землю, а коли ступлю на неї, в мене буде таке ж погідне обличчя, яке буває в Ларисиного батька, завідуючого складом, котрий знає секрет житейської гармонії. "Ти добрий? — спитав я себе.— Іронізуєш з Ларисиного батька, бо той не герой з білозубою усмішкою, а завскладом?.. Бридня це, бридня!" — бурмочу я, адже все, що мене мучить, що зробило мене бездомним,— все це дрібниці, результат буденної, як асфальт, сварки, і нема чого цим перейматися. Ану, приступи до своїх дверей! — наказав собі я. Натисни на ґудзика свого дзвінка! Зроби це так само безтурботно, як Іра, бо в неї батько з матір'ю не сваряться. її батько — водій величезної вантажної машини з довгим сріблястим кузовом; він їздить у далекі рейси і не буває вдома тижнями. Зате коли повертається у наш дворик, немає в мене більшої втіхи, як дивитися на нього. Іде розхитаною ходою, все тіло його дише втомою, але він уже відчув затишок рідної домівки; здається, він відчував його весь час, ганяючи свою машину по трасах; у нього важкі руки, звішені вздовж тулуба,— ще не відвикли від напруги, адже стільки годин тримали кермо. Він зводить голову, я не раз бачив його щасливе, веселе, залите радісним усміхом лице. "Галю, Іро! — кричить він, навмисне пропускаючи синове ім'я, адже прагне жіночої ласки.— Ви вдома?" Тоді стукає вікно на другому поверсі, чути тихий зойк чи радісний погук, і ота суха, костомашна жінка, Ірина й Дмитрова мати, ота вічно заклопотана, засмикана, та, яка не соромиться вивішувати у дворі неподобні речі, раптом освітлюється і оновлюється. Я пригадав: он він, знайомий вираз, он що я побачив сьогодні на Іриному обличчі, адже не раз я заставав цю сцену, коли повертався додому.

Старий стоїть серед двору, кремезний, як дуб, з безживно звислими руками — задер голову і сміється всім обличчям, а у вікно виглядає не та костомашна, а якась дивна ?кінка, щаслива, гарна, схвильована. Махає рукою, киває головою, зрештою, зникає і вже біжить назустріч через

довгого коридора, а шофер раптом забуває втому, він переганяє мене і, хапаючись рукою за перило, перестрибує по кілька сходинок. Я притримую ходу, бо вони мають зустрітися без свідків, вони там кидаються в обійми одне одному, жінка плаче, а він сміється й обціловує їй обличчя; тоді бере за худі, костомашні плечі й веде у відчинені двері, в яких світяться такі ж радісні й усміхнені лиця — Дмитрове й Ірине. Я вже й собі біг під сходи, бо хотів побачити, як входять вони, обійнявшись, у двері, їм незручно, через те входять вони боком, відтак висовується шкарубка, чотирикутна, зовсім така, як у мого батька, рука і сильно кидає ті двері, які з ляскотом заплескуються.

Я не раз стояв біля тих зачинених дверей і, як дурний, усміхався, я й зараз усміхаюся, згадуючи ту сцену,— ось що я побачив на Іриному обличчі — ту ж таки радість, яку вона відчуває, коли повертається з поїздок її батько. Тоді за їхніми дверима чути вигуки, сміх, голосну балачку —всі говорять, перебиваючи одне одного, а я бреду на свій третій поверх, ледве переставляючи ноги,— за моїми дверима ніколи не буває такого щасливого гомону, адже мої батьки працюють у цеху фотореклами, яка міститься в нашому дворику, і не розлучаються ні вдень, ні вночі; моя мати вважає, що через це запропастила життя, але коли батько захотів сам поїхати в будинок відпочинку, вона розкричалася й не пустила його, а потім сердилася цілий тиждень. Вона чогось боялася — де тут усе зрозуміти істоті, мозок якої складається з цитат прочитаних книжок? Через це мій батько часом тікає з дому, він і сьогодні це зробить, але його втеча елементарна. Іде до свого приятеля зі шкільних часів Миколи Карлюченка, вони беруть шахівницю і мандрують у сквер, де вже зібралося кілька десятків таких утікачів: грають у шахи чи луплять у доміно, а коли їм стане на душі сухо й терпко, змочують її пивом і сидять у сквері доти, доки не^ вивітриться з них отой мокрий дух, балакаючи й перекрикуючи один одного. І у них виходить не розмова, а перегукування, як у ворон чи горобців, котрі збиваються у зграї. Повертається батько в такі дні пізно, коли вже ми повлягалися, я чую, як обережно відчиняє двері, як ходить у темряві, як завертає на кухню, хряпає дверцями холодильника і щось жує у темряві. Весь цей час мати тиха й непорушна, наче й не дихає, а може, вона під

ту пору й не дихає; батько сидить на кухні довго, за цей час я встигаю заснути й знову прокинутися, а він усе ще щось жмакає, п'є холодний чай, бо світла не засвічує. Йому присвічує лампочка з двору, а часом місяць, і те світло, що проливається через дахи з вулиць,— цього досить, щоб не понести чашку до вуха і щоб розрізнити, де хліб, а де ніж; отож батько сидить собі й тішиться самотністю, а чи велика це втіха, хто-зна! Потім він піде у ванну, там світло засвітить, але щільно причинить двері; мати все ще буде бездиханна; батько вмиватиметься й чиститиме зуби і робитиме все так повільно, що мати не витримає і перевернеться з боку на бік. Тоді знову стане бездиханна, а я засну, а коли ні, то почую, що батько крадеться навшпиньки до кімнати, де спить із матір'ю, він уже роздягнений, і його світлі труси матово сяють. Він лягає й шумно видихає повітря.

— Що, наволочився? — крізь зуби шипить мати.

— Еге! — відповідає він і тихо хихоче.

Тоді мати різко відвертається від нього — от і все: сон, тиша, благодать, можна спати, бо навколо темінь, і ми п'ємо цю темінь, рівномірно її вбираючи в себе, а разом з нею і сон; тепло так, мирно й затишно; крізь затягнуті штори пробиваються світляні смуги, часом десь засурмить машина, десь у глибині міста задзвенить тривожно трамвай, світ хитається й пливе, а разом з ним наш будинок і дворик, в який без перешкод заходять запізнілі гультіпаки, і нема кому їх прогнати, бо спить вірний сторож нашого двору Ганна Миколаївна; поверхом вище спить Лариса, і їй сниться 4и Дмитро, чи піжон, сплять її батьки — цілий світ засинає й бачить різні дива, починаючи жити зовсім не так, як удень,— в тому другому світі все відбувається так невідповідно до їхнього життя під сонцем, що вранці, прокинувшись, ніхто в ті дива не вірить...

Я щось тримаю на дні серця незбагненне, якесь тихе передчуття, але щоб його збагнути, мені треба ле блукати по сходах, наче коту, а відчути спокій, який має людина з дахом над головою. Хай би пішов

кудись батько, а за ним і мати, я б опинився сам і тоді напевне збагнув би, що відчувається. Мені раптом стало страшно: а що коли батько й справді зараз вийде? Застане мене тут на підслухах і зрозуміє, що я все чув. Все, чого мені не треба знати, адже у них там з матір'ю якесь своє життя, і чи справді він колись її бив? Це якось не вкладається мені в голові, можливо, це якась материна гіпербола? Я тихенько спускаюсь униз, ступаючи на п'яти, тихенько наближаюся до своєї вихідної точки — ще мені повертатися додому не пора. Але я встиг зійти тільки на другий поверх, коли вгорі сердито хряпнули двері і я почув, як по сходах хтось важко йде. Спинився біля вікна і почав дивитися на дощ — ледве-ледве мжичив, здається, вичерпувавсь, як і я. Мені вже почали боліти ноги, вже язик став у роті сухий, я дивився у вікно й нічого не бачив, і пекло мені щось усередині; ніс і кінчики пальців на руках похололи; вже я був налитий дощем по той ніс, і вода важко чавила мені на кінцівки. Ну, хто там іде? Раз, два, три, як солдат! Чіткий, важкий і повільний крок. Я не буду повертатися, бо чудово знаю, хто там іде,— той, чия рука викинула мене за двері. Досі я на нього не сердився, а коли він почав наближатися, все в мені заклекотіло. Лиха зловтіха ворухнулась у душі: адже той, хто викинув мене на сходи, також прогнаний. Хоче поділити мою долю, і ми обоє блукатимемо та стовбичитимемо у парадному, обоє станемо змерзлі й налиті по вінця дощем.

— Іди додому! — коротко сказав батько, але я не повернувся. Я закинув голову, схилив її набік і дивився у вікно. Вікно стало непрозоре, я побачив тільки сіре скло, а в ньому замуровані свої очі.

Батько спинився у мене за спиною. Важко дихав, і я впізнавав дух його тіла, а також перетлілого в роті тютюнового диму.

— Ти образився? — питає батько й кладе мені на плече руку.

Я не скидаю тої руки, але вона мене пече. Вікно переді мною й досі непрозоре — матова, сіра площина. Губи мені тремтять, і я кусаю їх, бо не хочу показувати перед ним свою слабкість.

— Я йду до дядька Миколи,— каже батько.— Хочеш зі мною?

Це буває дуже рідко, коли він запрошує мене до дядька Миколи, адже вони з тим дядьком ведуть розмови, які анітрохи не цікаві, а може, й не годиться їх слухати мені, як дитині... Зрештою, яка я дитина: зростом метр сімдесят п'ять. Але я все-таки дитина, бо скло в мене перед очима плавиться, перетворюється у воду^^яка тече й тече,— річ елементарна: дощ іде надворі.

— Не дуйся!—каже батько насмішкувато чи ніжно, і це ще більше мене розжалоблює. Голода якось чудно смикається, а скло все ще плавиться...

— То не підеш зі мною? — питає уже гостріше.

Я знову мотаю головою і не думаючи повертатися до нього. Без того знаю, яке в нього лице: голова трохи ввібрана в плечі, а очі пригашені, голубі, як плямки. На плечах сірий піджак з трохи засмальцьованим коміром і з обстрі-пами на рукавах: мати обіцяє їх йому підлатати ось уже з місяць. Була навіть з цього приводу сварка, як буває з приводу ґудзиків, бо мати терпіти не може пришивати комусь ґудзики. "А ти що, сам не здужаєш? Візьми голку й нитку..." — "А для чого мені жінка?" — питає жартома батько, але мати не розуміє його гумору: "В мене й так роботи по горло". Це правда. Роботи в неї по горло, але вона робить тільки те, що їй подобається: пере й замітає. Пере щодня, а замітає по кілька разів на вечір, а в неділю й суботу разів по десять. Зігпеться отак і — шурх-шурх! — повільнесень-ко, неквапно, як я по сходах спускаюся. Певне, щось думає собі, а воно так гарно думається, коли в руках метеляється віник...

Батько тупцює за моєю спиною, а вікно вже перед моїми очима не плавиться. Воно взагалі не існує, бо я й не дивлюся на нього. Батько сопе, певне, хоче мене розважити, бо в нього в серці почуття вини.

Через це я й надувся так. Коли б він мовчки мене проминув, я б, певне, цим не переймався так гостро.

— Ну, то я пішов,— каже:батько несміливо, наче просить у мене дозволу. Але я й не думаю повертатися, та й іти з ним не думаю, бо те його несміливе запрошення піти з ним — відчіпне; насправді він не хоче, щоб я ішов. Він знає, що я дуюся, що я сердитий і ображений і вже тому не піду з ним. Це мене ще більше сердить; ну, нехай уже йде! Але батько закурює. Черкає сірником і випускає хвилю диму. Мені приємно вдихати той дим, адже я й сам потихеньку посмалюю. Таємно від нього, але він, здається, про це знає. Тому не віддуває дим кудись набік, а пускає хмарку просто мені в потилицю. Дим пливе по склі, плететься, крутиться, і це сяка-така для мене розвага.

— Колись побільшаєш і зрозумієш,— бурмоче батько і вже йде. Несміливо й винувато. Відчуватиме цю вину, аж доки не дійде до воріт. Переступить через залізну штабу і викине свою вину разом з недопалком сигарети. Недопалок попливе у водяному потоці і зникне в ґратках, що прикривають каналізаційну яму, а разом з ним зникне й почуття вини. Вдихне на повні груди повітря й відчується втікачем. Він, здається, любить відчувати себе втікачем. Тоді ми перестаємо для нього існувати, і це потрібно йому, щоб відчутися розкуто. Я ж позбавлений цієї можливості через свою некомпанійську вдачу. Мати з мальства відшивала від мене дружків, і. я відчуваю, що прив'язаний до цього дому, як пес. Мотаюся на ланцюзі, бо мій світ дивовижно вузький. Влітку ми нікуди не їздимо: ні літнього будиночка в нас, ні родичів на селі. Часом на мене находить блаженство і я відчуваю дивну спорідненість, зі старою бабою Ганною, яка теж майже не виходить із двору. Вона також на ланцюзі, але через ветхість свою. "Ось твоя достойна пара,— бурмочу я не без злості,— ти і ця баба, в якої тільки одне діло: відганяти від двору шукачів туалету",

Батько вийшов з парадного у двір, і я здивувався: був без парасолі й картуза. Його лиса голова, певне, відразу ж вмокріла, і дощ почав вимивати з неї нікчемні залишки волосся. Колись батько мав буйну й кучеряву чуприну, я знаю це по фотокартках, але поступово розгубив по світі своє волосся. Воно стекло по каналізаційних трубах після того, як він мився, його змітала щодня віником мати впродовж двадцяти років їхнього подружнього життя; він губив його на вулиці, і його змивали поливні машини, і от рештки злизує сьогоднішній дощ. Батько обернувся й зирнув туди, де стояв я, і я відхилився од вікна, щоб не побачив мене в шибі. Тоді батько незграбно махнув рукою, втяг голову в плечі й подався з двору. Постать у нього неатлетична, обличчя худе й жовте, а пасок охоплює таки помітне черевце. І знову мене пойняло щось гостре й тонке, а серце вбралось у холодну долоню, очі мої подались услід за цією знайомою і трохи жалюгідною постаттю; я жалів його отим дивним жалем, що є проміжним між обридженням та любов'ю. Я знав: від цього чоловіка, як від дому й дворика, мені не втекти. В моїх жилах пульсує половина його крові, але що в нас із ним спільного? Працює він у примарному червоному світлі й бабрається весь час у проявниках та фіксажах. Через це й руки його й обличчя — як зів'ялий листок; він буває добрий до розчулення й лихий до брутальності, хоч до мене ставиться здебільшого лагідно. Отакі вправи, як сьогодні, коли викинуто мене за двері,— вчинок рідкісний; я знаю, що завтра він соватиме мені в руки якогось нікчемного подарунка, бо, здається, по-своєму любить мене. Любить хвалитися, що я такий начитаний, але сімутиться, що в школі лаврових вінців я не здобуваю. Він бив мене тільки двічі: перший раз, коли був я малий, причина його спалаху забулася, а вдруге, коли я прогуляв два дні, тиняючись безцільно по вулицях. Що тоді зі мною сталося, я й сам не знаю: не захотів іти в школу хоч заріж! Опісля такого не траплялося, але я й досі не шкодую, що прогуляв ті дні. Про пасок його я не забув, і це тому, що пам'ятливий. Ніколи нічого не забуваю, особливо завданого болю. Все неприємне осідає в мені, як накип у чайнику: така вже моя вдача. Я ніколи не знав, чи люблю батьків, але приймаю їх як данність і не хочу завдавати їм зайвого болю — ось вона, форма моєї до них прихильності. Отож я певний: ніколи не буду до них

жорстокий, адже в мені завжди живе жаль до них. Це не співчуття й не любов, це тільки жаль...

Набираю повні легені повітря — скло перед моїм зором знову матовіє й плавиться. І стоячи перед розплавленим вікном, самотній та покинутий, я відчуваю, що в мені щось починає рости. Відтак усе раптом гостро освітлюється, речі набувають райдужного окреслення, щось заповнює мені голову, вона розростається й горить, як світильник. Очі мої сухі, і я начебто на гарячому приску стою. Хочу повернутися додому, але це поки що мені не під силу. Я не знаю, що я хочу, що можу і що мені потрібно, але відаю, що душа моя чогось просить. Щось у ній прокинулося, якісь соковиті й зелені пагони ростуть із мене, з асфальту, з плит перед входом, на яких стою, з піску, яким я засипаний; ворушу пальцями, але то не пальці, а пагони, я сам наче велика паросль, що вибуяла на асфальті та бетоні. Це означає, що я не пес, прив'язаний до цього дому, а його паросль, що я маю знайти в собі сокровенне джерело й напитися з нього живої води; маю просяктися нею, як просякаюся оце зараз дощем; мені здалося, що дощ — це не плач, а таки жива вода, недаремно прийшла з нього з таким просвітленим обличчям Іра. "Іро, Іро, Іро!" —хіба не так кричать журавлі, коли покидають край, де вивели дітей; я не хочу покидати цього дворика, інакше стану жовтий, як опалий лист. Але й тут я не хочу ставати жовтий, як опалий лист, через це й кричу: "Іро, Іро, Іро!" — і мене печаль колише, і світить мені сонце у вічі, і я сліпий, бо сльозами покритий, бо сльози такі, Іро,— це жива вода буття нашого, це те чудо, якого ми сподіваємося, і роса. Затули мені долонями очі, хай відчую я тишу, оксамитну на дотик, як оті твої долоні. Паросль у цьому домі — це ти, Іро, а я поки що бездомний. Дозволь, я постукаю у твої двері, але чи зрозумієш ти мене? Чи не насмієшся, як сміється з твого брата ота легковажна Лариса? Давно хочу пізнати те, чого сьогодні не зрозумів. Кожна людина хоче пізнати чудо, а я чи найгірший у цьому світі?

Я тремтів. Усім тілом, аж зуби мені цокотіли. Окрім того, я перестрашився, що мій поклик таки проникне за двері, біля яких я стояв, і звідти вийде чи Дмитро, чи його мати, чи й ти, Іро. Тут поки що

не було мені місця, тож я повільно, наче попрацював важко, став підійматися на свій поверх, адже там чекає на мене моя мати. Вона вже турбується і скоро побіжить мене шукати. Я ж не хотів, щоб мене брали за ручку й вели додому,— хочу прийти туди сам. Вже не мав сили ображатися, хотів затишку й мовчання, отож і повертався додому, щоб там їх знайти.

7

Я йшов сходами й начебто сітку за собою волочив. Та сітка підіймалася разом зі мною; сутінок заповивав сходову кліть; народився з дощу чи виплівся з нього — такий собі тонкопрядний шовк. Я знав, що дощ уже перестав і в дворику стало тихо, вогко й тепло, повітря там аж тремтить від густоти — саме зараз мені б вийти і вдихнути свіжого повітря,— затишок і спокій навколо. Рипнула віконна рама: Ларисина мати відчинила вікно. Всілася на стільця й задоволено завмерла. Рипнуло ще кілька рам — повідчиняла вікна Дмитрова й Ірина мати. На мент спинилася й подивилась у бік під'їзду: а може, він повернеться вчасніше? Але вона відганяє від себе цю думку, бо оте "повернеться вчасніше" завжди означає якусь біду. В другому вікні закурив, пихкаючи димком, Дмитро, його обличчя ще не розпогодилося, а коли затягувався, копичка вусиків смішно стовбур-чилася. Дивився у під'їзд нерушнимп, скрижанілими очима, і всі знали, кого він виглядає: Лариса й досі не з'являлася. Але він упертий і витривалий, певне, вирішив не сходити з місця — сьогодні йому конче потрібно було зустрітися з Ларисою. Слова, які він для неї приготував, лежали ретельно складені на, найближчій поличці його мозку, вряди-годи він брав їх по одному, стирав пил і глянсував. Прикладав одне до одного, як кубики, й будував отак смішну пірамідку. Потім знову розбирав її і складав на ту ж таки поличку. Завмирав і перетворювавсь у статую, а коли оговтувався, знову починав бавитися — час минав для нього непомітно... Стара в дощ, як завжди, спала. Сиділа в кріслі, а її подоба, молода й моторна, блукала по синьому полі. Везла дитячого візочка, а в ньому лежав, виставивши ноги, грубий чолов'яга з круглим обличчям і з надто широким пробілом між бровами. Курив сигарету й кривив рота. Голова в нього була гирява,

стрижена під машинку, а на оголених грудях витатуйовано: "Не забуду мать роднуюЬ Але "мать родную" він забув, і хоч щоразу стара пише кудись листи з химерною адресою і неслов'янською назвою населеного пункту, відповідь їй ніколи не приходить. Ті листирна просить кинути у скриньку мене, і я кидаю їх неодмінно,— мені здається, що кидаю їх у синю прірву. Оця синя прірва й сниться старій, і сняться їй білі конверти, що падають/ігаче сніг. Стара спала, доки йшов дощ. Але вона вже прокинулася, бо дощ перестав, позіхнула, розтуляючи беззубого рота, а тоді задивилася осклілими очима на засинене першим сутінком вікно. Щось їй уявлялося, щось здавалося, бо осклілі очі затремтіли, а з правого виповзла сива сльоза. Вона звелася і, налягаючи на ціпок, подибала до вікна. Не розчинила його, а тільки відгорнула сіру від часу, давно не прану фіранку. Тепер вона бачила двір і те, що дощ перестав, а йшов по тому дворі Ларисин батько з червоною торбинкою в руці. На ньому був світло-сірий костюм і світло-сірі туфлі, а на голові стримів світло-сірий у дірочку капелюх. На чоловіка не без утіхи зорила Ларисина мати, бо, незважаючи на літа, її супряжник зберіг добру статуру, йшов красиво, трохи відставивши долоню лівої руки, а на тій руці — мізинного пальця із золотим перснем. Стара нагнулася, щоб прихопити стільчика, і кров прилила їй до обличчя. Вона ледве звелася, все-таки не випускаючи з цупких пальців стільчика, і перечікувала, доки перестануть миготіти перед очима зі-

рочки. Тоді рушила повільно, щоб зайняти своє стале місце. Вдягати плюшку їй не треба було, бо скидала її тільки тоді, коли влягалася на ніч...

Усю цю картину я бачив, долаючи сходи, і, можливо, воно так і було, адже бачив це не раз і не двічі; єдине, чого я не знав при цьому,—де Іра і що вона робить. Може, миє на кухні посуд, а може, сидить біля вікна з книгою і закохується в якогось атлетичного героя, який тільки плечем поведе, а супротивники летять від нього, як пір'я. Він шляхетний, справедливий, добрий, мужній, хоробрий і сліпучо-гарний, скаче на коні, як бог, якщо боги вміють скакати на конях,— ось він, той герой, який присниться їй цієї ночі і через якого зронить вона гарячу сльозу. Але ця

моя думка тільки здогад, голий і безпідставний, бо я не бачу Іру внутрішнім зором та й не знаю її, як решту мешканців нашого дворика. Вона єдина живе тут, як тінь, і я негоден розповісти про неї жодної історії, а раз так, можу й утішитися. Я тої втіхи не гашу й не відганяю — є вона, то й гаразд; зрештою, я ніколи не побачу, як відчиняє вона вранці вікно: їхня квартира якраз під нашою, а не навпроти. Це може побачити тільки Лариса і її батьки, але навіщо їм це? Може, тому така віддалена вона від мене, хоч здибуюся з нею щодня, а ще просиджую по півдня в класі аж дев'ять місяців на рік.

Ну от, мені вже нікуди йти. Стою, втупивши носа у власні двері, а рука повільно тягнеться до дзвінка, щоб подати 'матері сигнал, що її єдинчик нікуди не дівся, що він проситься назад у хату зовсім так само, як кіт, якого покарали за сало, котрого він не крав, але який довго образи тримати не вміє. Я чую за дверима човгання ніг у капцях: цікаво, мати з віником чи без? Це теж ознака її настрою: з віником вона добродушна й умиротворена. Проте я сумніваюся: надто велика прошуміла буря.

Відчиняються двері... Я трохи здивований: ні сліду, щоб мати плакала, ні сліду всіх отих великих і тяжких пристрастей; материне обличчя кругле й добродушне, а в руці — віник.

— Нагулявся? — каже вона мирно.— Заходь... Від того погідного голосу й отого "нагулявся" я раптом закипаю, як казан, і починаю важко дихати й сопти, підборіддя в мене піддерте, а голова схилена. Ніздрі роздимаються, як у загнаного коня, я весь дихаю обуренням і холодом. Еге ж, весь холод та вільга, що їх я набрався, виточуються з мене назад. Але як добре у хаті! Чисто й затишно, на підлозі килимки, ніде нічого зайвого й непотрібного; крісло, в якому я сидів перед вигнанням, заслано оксамитовим покривалом; паркет блищить; канапи такі зализані, наче на них ніхто не сідає й не лягає, а покривала на них шкарубкі й накрохмалені. Мати шурхає віником в коридорі, але навряд чи той віник щось вимітає, хіба зализує мої сліди, важкі й наповнені вогкістю. Ті сліди стоять на підлозі невидимими калюжками, і мати їх не

так бачить, як відчуває. Я дивлюся на те місце, де уявляв кинутий на підлогу сріблястий костюм —— істоту з головою знаком питання, але, звісно, там ні ниточки, і я того костюма, як мати моїх слідів, відчути не можу. Чи рипіло й відчинялося вікно, коли я прорік на сходах закінчення дощу? О так, вікно було відчинене. Я пішов просто до нього, щоб переконатися, що моє видіння — не тільки гра уяви. Ні, воно таки не гра уяви: навпроти стримить Ларисина мати, добродушна й поважна, як Будда. Це, очевидно, якийсь китайський Будда, бо очі в неї — щілини, а повні щоки звисають. У парадні двері виповзає зі стільцем у руці Ганна Миколаївна, спирається на палицю, і її очі пильно перевіряють, чи не завітав у двір черговий шукач туалету. Але в дворику тихо й спокійно. В дворику легкий, як печаль, сутінок; здається, його виточує асфальт, бо злегка димить. У дворику тепло й не шелесне вітерцем. Повітря прочищене дощемхгусте, драглисте, без звичного запаху автомобільних газів. Стара дихає ним на повні груди, а вже потім сідає.

— Хороший пройшов дощ! — елегійно каже китайський Будда.— Дихаєш не надихаєшся...

— Це тому, що немає тих, що кутків шукають,— каркає-голосно стара.

Я перехиляюся через лутку: чи відчинено вікна поверхом нижче? Авжеж, з одного віється синій димок, Дмитро таки очікує Ларису, грається кубиками слів і, здається, анітрохи не нудьгує.

В цей час з'явився в дворі й "шукач кутків", стара аж стрепенулася на своєму стільці.

— Немає тут туалету, нема! — кричить вона, але "шукач кутків", здається, шукає зовсім не те. Він підходить до Ганни Миколаївни й чемно запитує, чи не тут живе Микола Іванович Цюцюченко.

— А вам який номер треба? — спокійно питає китайський Будда.

— Номер два,— каже "шукач кутків".

Стара мовчить, бо їй зовсім не цікавий той, хто не збирається осквернити наш дворик; вона, здається, й очі приплющує, а китайський Будда спокійно оповідає, що в нас номер один і Микола Іванович Цюцюченко тут не живе, а номер два — по той бік вулиці, якраз навпроти. "Шукач кут-

ків" чемно вибачається і йде геть, помахуючи руками. В нього на тім'ї кругленька, охайна лисинка, як у католицького священика,— це я не раз бачив у кіно,— він спокійний і благодушний і розмірено ступає, бо має тверду надію таки розшукати свого Цюцюченка, а коли зникає в під'їзді, стара підводить голову до китайського Будди.

— Думаєте, він того Цюцюченка шукає? Налюрити тут хотів...

Ну що ж, все у нас у дворі нормально. Перевіримо, як там Дмитро. Сині пасемка диму все ще випливають з вікна. "Все гаразд!" —думаю я. Зараз візьму книжку, всядусь у крісло і забуду про цілий світ, адже читання — як сон, перехід в інші світи, але не такі безглуздо нереальні, як сни справжні; цей сон захоплює душу, і поринаєш у нього, як у солодку купіль. Хто був той перший, думаю я, котрий вигадав таке чудо: взяти й відтворити світ, котрий тільки нагадує реальний, заселити його людьми й примусити тих людей жити? Здається, той перший відчував те саме, що й я, може, його чавила петля замкненого світу і хотілося йому хоч якось зворушити безпросвітну одноманітність будня. Отож узяв він та й розповів своїм одноплемінцям казку, і це так усім сподобалося, що в неї повірили більше, ніж у сон...

— їсти будеш? — питає мати.

Але я вже забув, що таке "їсти", хоч від тих слів у мене щось засмоктало в животі. Коли відповім на її запитання, між нами буде утверджено мир і прикрість з вигнанням буде забуто; я залюбки те

зробив би, але щось тверде й гостре стоїть мені в грудях, і чи ж легко викинути його звідтіля?

— Чого це ти надувся?

Я стою обличчям до вікна і зовсім не надувся, я дивлюся, як повертається з напханою червоною торбинкою Ларисин батько. Зупиняється серед двору й починає оповідати китайському Будді (в такого ж Будду через двадцять років перетвориться й Лариса), що є в магазині, а чого нема, і китайський Будда милостиво всміхається й покивує головою. І я раптом помічаю, що Ларисин батько — це постаріла копія Дмитра, а не того цибатого піжона, з яким Лариса зараз крутить, що той піжон таки чужорідне тіло для нашого дворика, що коли б він оселився тут, ми б не мали такої погідної й чудової замкненості, яку маємо. Я зрозумів, що співчуваю Дмитру, а може, це сталося тому, що він Ірин брат?

— Що ти там побачив? — зацікавлюється мати й підходить до мене. Визирає у вікно, але нічого особливого не бачить: іде з червоною торбиною Ларисин батько, математично я позначив би його Д, тобто корінь із Дмитра; сидить стара, у дворі й не пахне "налюрниками"; у вікні — китайський Будда,— все, як завжди, земля крутиться, очевидно, й Галілей відкрив цей закон через те, що жив у такому дворику, як наш, були там точнісінько такі самі пожильці. Може, і я відкрию якийсь цікавий закон і провіщу його людям, але чи обов'язково потім згоряти через те па вогнищі?.. Здається, тільки тепер мати розуміє, що я мовчу не тому, що побачив у дворі щось цікаве, а тому, що серджуся,— обіймає мене за плечі й цілує десь біля вуха.

— Не дуйся,— каже вона поблажливо.— Батько трохи погарячкував, сам знаєш, який він,— мов скіпка запалюється. Ходи, дам тобі щось смачненьке...

В мені, певне, лишається достобіса дитячого, бо я голосно сопу, але піддаюся поштовху лагідної материної руки і таки рушаю на кухню, тим більше, що й про віника вона вже забула,— все блищить у нас у хаті й сміється. Оця пристрасть до прибирання в моєї матері, здається, властивість біологічна. Сміття, курява, павутина викликають у неї не тільки жах, а й бажання швидко, негайно й рішуче з ними розправитися. її менше цікавить, щоб було в нас наварено, тобто хай ліпше походимо голодні, ніж буде у хаті хоч би й пилинка. Вона забуває тоді про час, простір і все таке інше — шурує, миє, тре, замітає: нищить того заклятого ворога, як тільки може. Слово "бруд" вимовляє не просто, а з обридженням, при чому гидливо кривиться. Єдина темна плямка в цьому фанатичному прагненні до чистоти — глуха нехіть до ґудзиків. При нагадуванні про ґудзики стає вона байдужа, в'яла, черства. Пропускає наші слова повз вуха, і треба батькові розпінитися, як смолі, щоб ті ґудзики було пришито. Може, тому я пришиваю собі ґудзики сам і визнаю, що таки невелика це робота. Вколеш раз-другий пальця і пустиш крапельку крові, зате пришиватимеш міцно, щоб зайвий раз не колотися. Батько любить згадувати з цього приводу оповідання Осипа Маковея "Емансипований мужчина". Сцена з пришиванням ґудзиків там справді потрясна! Я реготав, і ми потім цілий тиждень допікали цим матері. Вона дивилася на нас і спокійно всміхалася, а коли треба було пришити ґудзики, все починалося спочатку...

Я сиджу на кухні і їм. Коло мене вмиротворена мати, з любов'ю стежить, як я змітаю з тарілки смажену картоплю з відбивною. Відбивну робив батько — він у нас до цього спец. Відбивні, вареники і навіть борщ він матері готувати не дозволяє — жінки, мовляв, у цьому безпорадні. Може, воно й так, мати не протестує: готувати вона не любить. Зате батько не любить прибирати. Здається, він тихо ненавидить зразковий лад, що панує в нашій квартирі. Колись мати потрапила в лікарню, де їй вирізали апендицит. Батько за той час ні разу не замів підлоги, не застеляв ліжка, не трусив килими, а я був для того ще замалий. Коли мати повернулася з лікарні, вона захиталася і схопилася рукою за стіну. Повзала на колінах і прибирала, а до білизни, випраної у пральні, бридилася доторкнутися. Батько тоді, здається, лютував і галасував.

Але наступного дня у нас усе блищало. Важкішу роботу вона примусила виконати його, і батько, вибиваючи килими посеред дворика, бурмотів під ніс прокльони. Мене вони до того не залучали, не залучають і зараз, отож я увібрав у себе риси обох: люблю, щоб було чисто, але й пальцем не рухну (за винятком ґудзиків), щоб якось цього досягти. Щодо цього виховання моє — недостатнє, і ми визнаємо це всі троє...

Я, здається, насичений. Живіт туго напаковано, в тілі солодка млість, за вікном сутінки, десь глибоко в них мій батько грає зі своїм приятелем Миколою у шахи. Мати сидить на телефоні й розповідає своїй приятельці Катерині, який у неї нікудишній чоловік. Розповідає про сріблястий костюм, який діставати їй допомагала, здається, та ж таки Катерина, і Катерина десь у глибині цих сутінків ахає й охає, співчуває матері, підігріває і згоджується, що в неї, тобто в матері моєї, таки нікудишній чоловік, від чого мати знову наповнюється святим гнівом — все це спершу входило в мої вуха, але ненадовго. Поступово я виключився з тої розмови, і вона стала, як журкотіння води в туалеті,— щось таке, що існує, але до чого тобі діла нема. Я вмикаю електрику, за-шторюю вікно і кладу на коліна книгу. Це чудова книга, і називається вона "Музика голубого колодязя". Я прочитав її половину, і в мені вже бринить ота музика — щось тепле, гарне, сокровенне, я, здається, починаю любити ту дівчину, про яку оповідається; ім'я її незвичайне — Хардіс. Ту Хардіс навіть намальовано на обкладинці: дівчина з косою, в матроській блузці і з букетом польових квітів у руках. В неї глибокі, замріяні очі, і вона так само здатна до думок-кар-тин, як і я. Мені шкода, що вона живе в якійсь книзі, адже я ніколи не переступлю берегів палітурок і не ввійду в її світ по-справжньому. Він витворився в голові незнайомої жінки, ім'я якої надруковано на палітурці, і це ім'я для мене, як незвичайний набір літер. Ця жінка, можливо, сама була отією Хардіс, але і вона, і я знаємо, що то таки казка. Єдине, що існує насправді,— це музика голубого колодязя. В мене також є голубий колодязь, і це, можливо, наш дворик. Можливо, колись, в іншому часі, я захочу прийти сюди, а вже не існуватиме ні дворика, ні людей у ньому. Тоді цей дворик і стане для мене голубим колодязем, і я згадаю чи вигадаю його музику, бо цього потребуватиме моя душа. Хтозна, чи це мені вдасться, бо для

того, щоб учинити так, потрібне чудо, а чи зможу я чудодіяти, коли в житті я ні добрий, ні злий, правильніше, трохи добрий, а трохи злий; я чомусь не люблю людей, що живуть навколо мене, а жалію їх — очевидно, я про себе зависокої думки. Той же, хто битий гординею,— ницістю битий, у твань і порох перетворює себе, адже гординя — один з важкіших гріхів людських. Але вилікувати себе ще можна. Музикою голубих колодязів, таких, як наш дворик, адже двориків таких — без числа.

Починаю думати, що прожив сьогодні не зовсім звичайний день, що недаремно відчув у собі якісь парості,— вони є. Кільчаться в сутінку, що тугішає за вікном, і провістять у мені щось схвильоване й нове. Я дивлюсь у світ, що його творить уява незнайомої мені жінки, і той світ помалу туманіє; знову бачу себе в парадному, наповненому по вінця дощем, смутного й бездомного; бачу, як розчиняється з рипом залізна хвіртка і в під'їзд заходить моя однокласниця. Я знаю, що вона зовсім негарна, що в неї сухе, надто худе лице й тіло, що вона з тих занудних відмінниць, якими вчителі попрікають усіх телепнів світу, але я бачу в її обличчі, в очах і в усій її постаті щось незвичайне. Що воно таке, знову запитую сам себе, і чи не таке саме колись побачив у Ларисі й Дмитро? Чи не тому робить він із себе посміховисько, став сліпий та глухий, дурний та впертий — так уже йому хочеться дорівнятися до Ларисиного батька. Але я не маю права його судити, адже нічого про нього не знаю. Він колись осудить себе сам, я ж можу тільки думати, що сталося тоді в парадному зі мною і чи, побачивши вдруге ту дівчину, пізнаю я те ж таки хвилювання? Як мені тоді бути, адже ця дівчина ніколи мене не захоплювала. Це не та ранкова красуня в розчиненому вікні, і не закохався я в неї з першого погляду — знаю її сто тисяч років: длубалися ми з нею колись разом у купі піску. Пісок той був мокрий, і ми будували з нього замок. Наші ручки рили в тому піску печерки і з'єднувались у ньому — може, тоді ми будували спільний дім, у якому збиралися жити?

Дівчина, яку намалювала моя уява, прекрасна, наче фея, з розсипаним по плечах русявим кучерявим волоссям, відчиняла вранці вікно і ставала символом ранку. Але вона не була схожа на Іру. Не була

схожа на жодну з дівчат, яких мені доводилося зустрічати, бо насправді так само не існувала, як і Хардіс. Але у виразі її обличчя було саме те, що побачив я сьогодні в Ірн,— таємниця, яка вабить і хвилює, а може, й чудо. Може, тому так гостро й одразу відгукнулося на те моє серце — ось чому я сиджу зараз з розгорнутою книгою, яка сьогодні ще захоплювала мене, але тепер її не читаю — книгу про чужий голубий колодязь; тимчасом як тут, перед моїм затуманеним зором, твориться голубий колодязь мій...

Мати^ виговорила все, що хотіла й могла, пішло в неї на те безліч часу: оповідаючи про щось, вона вживає непомірну кількість слів і стільки нанизує деталей, що заснути можна. В цьому є щось виключно жіноче, і тільки жінкам не набридає слухати одна одну. Мати гримить на кухні посудом; батька, звісна річ, нема — має все відбутися, як завжди в подібних ситуаціях. Мати прибере й позамітає, потім зайде в кімнату і, прикриваючи рота долонею, бо позіхатиме, заявить, що вона втомилася і; певне, ляже, начебто на це конче треба мого дозволу. Ясна річ, я те їй милостиво дозволю, тоді вона почне повільно й старанно стелити постелі, розгладжуючи кожен рубчик, на що піде півгодини. І тільки но тому сховається в батьківській кімнаті, прихиливши за собою двері. Тоді я залишуся сам. Невідь-чому "я чекаю цієї хвилини, бо мені здається, саме тоді я зможу відгадати в собі щось сокровенне.

— Шкода, що ти нікуди не поїхав,— каже мати, стелячи постіль.

— А куди маю їхати?

— Всі кудись їдуть. В село, на дачу. А ти й по землі босий не побігаєш.

— Побігаю взутий по асфальту.

— Я казала батькові. Взяли б путівки в дім відпочинку, десь біля річки... Все над тими грішми труситься.

— А в нас їх багато? — питаю лукаво.

Мати зітхає й махає рукою. Зрештою, сама знає: ті гроші, на які ми могли б кудись поїхати, були викладені на сріблястий костюм, до якого вона має ще схуднути. Мати дивиться кудись убік. У куток, наче хоче там прочитати відповідь на свої турботи. Але в тому кутку немає нічого. Навіть павука, який подав би їй таємничі знаки і заспокоїв би її.

— Ох, ця вічна проблема з грішми,— каже мати і, згорбившись, наче несе ту проблему на карку, повільно човгає капцями по паркету. Капці — на повсті, і паркет од того самонатирається.

— Добраніч,— каже вона винувато.

— Добраніч, мамо! — відгукуюсь я, і голос мій напрочуд ніжний.

Ну от! На цьому можна було б поставити крапку, дописавши щось про солодкі марення перед сном: все добре, все гаразд і влагоджено, людина без даху перестала існувати, а повернулася додому, як кіт. Кіт обсохне і муркотітиме від того, що його гладять по голівці, навіки забувши прикрість, йому завдану. Але я пам'ятливий і знаю, що сьогоднішній день ляже мені на душу камінчиком. їх там не так багато, але вони є. Здається, їх уже стільки, що я можу відірватися від батьківського гніздечка і без особливих гризот полинути у світ, покинувши цей дворик. Я готувався до солодкого мріяння, здається, мені хотілося відчути захват від такого польоту; ось він і був би — банальний, але щасливий кінець. Але щось повабило мене до вікна, здається, я почув у дворі гомін. Хтось крикнув, і я насторожився й папружвн-ся: еге, сказав я собі подумки, ти у світі, хлопче, не сам!

Он він, п'ятачок нашого двору, чорний і мокрий, лисніє від недавнього дощу, з маленькими калюжками, в яких виблискує по електричній лампочці. Он вона, арена, під свічена з боків та знизу; два гладіатори вийшли на неї. На них короткі туніки, а в руках лискучі мечі.

На головах мідні шоломи, а зусебіч шумливі амфітеатри — публіка пожадно чекає і зараз зареве, вимагаючи захоплюючого видовища та крові. Дмитро стоїть навпроти каланчеподібного піжона, який, здається, привів Ларису. Лариси поблизу нема, обидва ж бійці наїжачені й голосно метають один в одного бойовими покриками.

— Будеш ходити сюди, підріжу гада! — кричить Дмитро. І хоч згори я не бачу його вусиків, чудово знаю, що вони люто підстрибують.

— А що ти за хазяїн такий знайшовся? — кричить на тій самій ноті піжон, і я вперше чую його голос: вискучий фальцет.

— Тоді й побачиш, що я за хазяїн! — кричить Дмитро.

— Дмитре, перестань! — лунає жіночий голос. Це, здається, його мати.

— Вона не хоче з тобою ходити, то йди до біса! — верещить фальцет.

— А ти в наш двір не заходь! По-доброму тебе попереджаю!

— Іди ти, знаєш, куди!

— Це ти йди! Не я прийшов, а ти! А сунешся ще раз, розтовчу тобі морду.

— Мені? Ти?!—лящить фальцет.—Ану спробуй!

Піжон виставив плохенькі груди, *густо поросліе чорним волоссям, і виступає, виступає проти Дмитра, а Дмитро пригинається: вдарить чи ні? Готується до стрибка, бо, щоб ударити Каланчу, йому таки треба підскочити. Я кидаю поглядом на Ларисині вікна; за ними глуха тиша і

світло не горить: сплять вони, чи що? Але я знаю: поприлипали всі троє до ^вікон. Можливо, Ларисин батько голосно рикнув на Ларису, щоб носа не висовувала, а може, Лариса й не збиралася висовувати носа, а стоїть за темною шибою і широко всміхається.

В цей час у дворі вдарилися одне об одне два тіла, наче хтось гупнув у погано натягнутий барабан. Дмитро відскочив і знову нащетинився, а піжон, зігнувши руки, наче боксер, почав з прискоком підходити до Дмитра.

— Дмитре, перестань! — заверещав жіночий голос.

— Жени його, пройдисвіта, налюрника проклятого, жени, Митю! — каркнула баба Ганна — висунулася з кватирки і аж тремтіла від збудження.

Дмитро стрибнув удруге, і знову вдарилися два тіла зовсім так, як бойові півні,— замигтіли в повітрі кулаки; піжон верескнув і вдарив Дмитра згори по голові. Тоді заревів Дмитро і втретє метнувся на супротивника, здається, він дістав до фізіономії піжона, бо щось ляснуло й хекнуло.

Хтось схвильовано дихав у мене за плечима, хтось хрумкав пальцями рук. "От дурний, от дурний!" — шепотіла мати захоплено чи перелякагіо, а войовники у дворі знову замахали кулаками. Сплелися в обіймах, наче двоє коханців, і тузали один одного, голосно сопучи.

В цей час від під'їзду метнулася тінь, а за мент Дмитро полетів в один бік, а піжон у другий.

— Не мішайтеся, дядьку! — загорлав Дмитро.— Я йому зараз дам! Хай не шляється по чужих дворах.

В "дядька" була майже лиса голова, дивно блищала в непевному світлі, яке розсипали по дворі дві лампочки.

— Ану, розбігайтеся, півні!—сказав "дядько".— Розбігайтеся, бо обом зараз накладу.

— Віта! — зойкнула в мене за спиною мати.— Не мішайся, Віта!

Піжон утирав носа: очевидно, Дмитро його таки влучив.

— Забирайся звідси! — загрозливо сказав мій батько.— Бо зараз докладу!

Тоді піжон побіг. Дивно завихляв костомашним тілом, завернув у під'їзд, зупинився, помахав кулаком, а Дмитро плю-пув. І, може, попав у той кулак, бо піжон хутко витер його об джинсову курточку і щез, розчинившись у темені.

— А даремно ото ви мішалися! — каркнула у віконце

стара.— Хай би дав йому, налюрнику проклятому, теж мені — капустяний кавалер!

— Я б йому, заразі, дав! — сказав, бахвалячись, Дмитро, і я побачив, як блиснули батькові зуби: сміявся.

— А ти йому й дав! — сказав він.

Дмитро втирав носа, певне, піжон його не обійшов.

— Це що в тебе, кров?! — закричав жіночий голос.

— Іди спи, мамо! — строгим тоном переможця сказав Дмитро.— Він уже сюди й носа не поткне!

Німо й безживно темніли Ларисині вікна — там собі спали. Спали й хропака давали, і не було їм діла до того, що хтось кричав чи бився, бо то їх, здається, не обходило.

— Іди вже додому, Віта! — крикнула в мене за спиною мати, аж у вухах задзвонило від того крику.

— І ти йди додому! — відлунив у тон моїй голос матері Дмитрової.

— Я йому, дядьку, таки врізав! — сказав Дмитро і засміявся нервово. — Як розвернувся — і в морду, в морду! Чорта лисого сюди носа поткне!

Тоді я побачив батькове лице. Звелося в бік нашого вікна й сміялося.

— Він точно випив! — прошепотіла перелякано мати. — Дами й панове! — проголосив батько і вклонився, розводячи руками.— Вистава закінчилася, можете спокійно спати!.

Знову засміявся й пішов у наше парадне.

— Ух, я ж йому і врізав! — сказав Дмитро й подався слідом.

Арена порожня. Блищать калюжки крові, правда, кров ця не червона, а жовта. Публіка позіхає, тобто позіхаю я. Мені з того, що відбулося, не смішно й не сумно. Річ віковічна: таке відбувається в усіх представників живого світу. Можливо, позіхає за вікном і Лариса, її батьки тихо обговорюють подію.

— Ти б того,— каже Ларисина мати,— відшила б котрогось із них.

— Отого обіясника відший! — сердито підхоплює батько.— Того, що битися поліз!

Він позіхає так, що в темені його золоті зуби моторошно спалахують. Можливо, думає він про те, що свого часу також бився за ту, що важко лежить ось поруч, і зараз йому смішно з того. Ще позирає на молодших та зграбніших, але це тільки так: найбільше любить він спокій. "Що може бути ліпше за спокій? — думає він. Це і є ота мирна думка, яка допомагає йому легко заснути. Адже щоб заснути, треба небагато. Перевести вмикач свідомості і тим самим переведеш себе зі світу реального в нереальний. Може, хтось і вірить у сни, у зв'язок цих двох людських мікрокосмів, але не я. Я вважаю, що між двома станами людського життя ніякогі-сінького зв'язку немає,— людині це потрібно, щоб стати отаким "мирним чоловіком", яким є Ларисин батько. Він зараз летить. Не як птах, а як довгасте живе тіло. Він зараз падає в прірву, але та прірва не пожере його. Це довгий-довгий сталистий тунель, на обіддях якого виграють химерні образи. Там чудні істоти, що хочуть схопити його, тягнуть до нього руки, стріляють у нього, але їм ніколи до нього не дотягтися, як не дотягтися зображенням на екрані до глядачів у залі. Він летить далі і летітиме доти, доки триватиме ця мандрівка. Летить, як куля в середині ствола, і все завершиться, як це належить. З ляском вистрілить він собою в цей світ і прокинеться. Спокійно всміхнеться назустріч білому дню й потягнеться так, що кістки в ньому захрумтять. Буде врівноважений, бо він із тих, хто спокійно засинає і не менш спокійно прокидається...

Мати зустрічає в коридорі батька. Сама відчиняє йому двері, і він входить у квартиру всміхнений і задоволений.

— Ну, ти зовсім не маєш на плечах голови! — каже мати.— А що, коли б той гицель ножаку тобі всадив?

— Той гицель,— урочисто каже батько,— помічник завскладу, і ножаку він радше перепродасть як дефіцит.

— І зовсім не смішно,— каже мати.— Ти, мабуть, випив, що такий хоробрий?

— А чому я не можу випити? — питає батько.— Зельтерської води, наприклад.

Мій батько старий, думаю я. Він каже "зельтерська" замість "газована".

— А потім будеш стогнати й плакати? А я, наче дурна, буду бігати коло тебе.,

— Я вже зараз стогну й плачу,— каже батько, і в його голосі пробивається щось серйозне.

Але мати не розуміє його. Вона помалу заводиться. Вони входять у мою кімнату й бачать моє лице. Я стою, повернений до них, серйозний і виструнчений. Я дивлюся на них упритул: ні, вони вже не виженуть мене погуляти! Вже ніч, кругла, наче' розширені очі. Вони дивляться в ліч, туди, де зависло беззоряне й безмісячне небо, залите каламутною іржавою водою,— то сяють відбиті в просторі тисячі міських ліхтарів.

— Лягай спати! — трохи різко каже мати і гасить цією фразою своє невдоволення.

Тепер мені лишається подивитися на батька. На мене пильно зорять розумні сині очі, серйозні, рідні очі, в яких уже нема винуватого виразу; вони запитують, чи буду я

йому приятелем? В них є трохи лукавства, трохи сміху та жарту, але більше серйозного. І я раптом відчуваю незмірну вдячність за оте серйозне, подароване мені, бо саме цього цілий день сьогодні потребував. Я вже не жалію його, а люблю. Моїм грудям тісно стає від

надмір розширеного серця: воно стало таке велике, як моя втіха. Батько ледь-ледь підморгує мені, а я всміхаюся до нього кутиками вуст.

9

Я прокинувся тоді, коли вікна покрилися холодним видивом світання. Блідий відсвіт тільки-но народився у небі, ще він не спустився додолу, але вікно моє його відчуло. Саме зараз всі найміцніше сплять, і я можу поринути в те марення, яке заповідав собі ще вчора ввечері. Для цього мені не потрібно заплющувати очей, адже тіло моє й так наполовину спить. Я дивлюсь у вікно, і бліде видиво заповнює мої розплющені очі.

Безшумно випливаю з кімнати, ледве ступаючи босими ногами по паркету. Він слухняний сьогодні, цей паркет, і ні разу не рипнув. Пропливаю через зачинені двері й опиняюся на сходах. Тут пригашено і втомлено світить коридорна лампочка, здається, от-от вона блимне востаннє й засне. Стою якийсь час, щоб набрати в груди повітря. Тихо навколо й безживно. Глухо якось і заціпеніло. Але мені потрібен саме такий момент. Саме в таку пору я можу найглибше відчути таємничу зачарованість голубого колодязя нашого двору. Я дивлюся на нього з вікна третього поверху. Він полощеться внизу, в синьому димі, і мені здається, що це не калюжки на ньому, а обличчя. Всі, які живуть у цьому дворику, а серед них і моє. Тоді мої вуста починають ворушитися. Я видихаю тонке й ніжне дівоче ім'я, і від того вона прокидається, дівчина, про яку я думатиму від-сьогодні. Вона теж відчуває холодне видиво світання і так само, як і я, дивується йому. Дівчина повертає до мене обличчя, щойно вона пройшла через зачинені двері, її обличчя темно малюється на світлому тлі вікна.

— Все в порядку? — пошепки питає вона.

— Сон і тиша! — шепотять мої вуста.

— Чи ж відбудеться чудо? — питає вона.

Я киваю головою, беру дівчину за руку і відчуваю, що вона безплотна. Вона як те світання, що розбудило нас і з'єднало. Чудо, яке вигадав я або маю ще вигадати.